

**T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**SELANİK VİLAYETİNDE ORTAÖĞRETİM (İDÂDİLER)
KURUMLARININ
TEŞKİLİ VE GELİŞİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mahmut BİLGİN

**Danışman
Doç. Dr. Fatih DEMİREL**

ARTVİN 2019

TEZ BEYANNAMESİ

Artvin oruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Selanik Vilayetinde Ortaöğretim (İdâdiler) Kurumlarının Teşkili ve Gelişimi” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Artvin oruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Artvin oruh niversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

17/ 07 / 2019

Mahmut BİLGİN

TEZ KABUL TUTANAĞI
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Fatih DEMİREL danışmanlığında, Mahmut BİLGİN tarafından hazırlanan bu çalışma 09/07/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarih Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Gelin AKKURT İmza:
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Fatih Demirel İmza:
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ömer Sivasa İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

09.07.2019
Dr. Öğr. Üyesi Zemzem YÜCETÜRK
Enstitü Müdürü V.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	VI
ÖZET	VII
ABSTRACT.....	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ.....	1
Osmanlı Devleti'nde Eğitimde Yenilik Yapma Düşüncesinin Sebepleri	1
Tanzimat Öncesinde Askeri Eğitim Alanında Yapılan Islahatlar	2
Sivil Alanda İlk Modern Eğitim Kurumları.....	3
Tanzimat Döneminde Eğitim Reformları	5
İdâdîlerin Kuruluşu ve Ülke Genelinde Gelişimi.....	7
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. SELANİK VİLAYET MERKEZİNDE ORTAÖĞRETİM KURUMLARI	
1.1. Selanik Yatılı İdâdîsi.....	10
1.1.1. Okulun Kuruluşu ve Okul Binasının Yapımı.....	10
1.1.2. Okul İdaresi ve Yönetimi.....	13
1.1.3. Okul Eğitim Kadrosu	20
1.1.4. Öğrenciler	29
1.1.5. Fiziki Mekân, Öğretim Araç ve Gereçleri	36
İKİNCİ BÖLÜM	
2. SELANİK TAŞRASINDA ORTAÖĞRETİM KURUMLARI	
2.1. Drama İdâdîsi.....	38
2.1.1. Okulun Kuruluşu.....	38
2.1.2. Okulun Öğretim Kadrosu ve Öğrenciler	38
2.2. Siroz İdâdîsi	43
2.2.1. Okulun Kuruluşu.....	43
2.2.2. Okulun Öğretim Kadrosu ve Öğrenciler	44
SONUÇ.....	50

KAYNAKLAR.....	52
EKLER.....	55
ÖZGEÇMİŞ.....	57

KISALTMALAR

a. g. e.	: Adı geçen eser
a. g. m.	: Adı geçen makale
a. g. t.	: Adı geçen tez
BEO	: Bâb-ı Âlî Evrak Odası Evrakı
bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DH. MKT	: Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi
H.	: Hicri
İ. DH	: İrade Dâhiliye
İ. MF	: İrade Maarif
İ. MMS	: İrade Meclis-i Mahsus
İ. RSM	: İrade-i Rûsumat
M.	: Miladi
M.İ 1310-1311	: Maarif-i Umumiye Nezaret-i Celilesi İdaresinde Bulunan Mekatib-i İbtidaiye, Rüşdiye, İdâdîye, Âliye ile Mekatib-i Hususiye ve Ecnebiyenin ve Dersaâdet'te Tahriri İcra Kılınan ve Taşrada Mevcut Bulunan Kütüphanelerin İstatistiği
M.İ 1311-1312	: Maarif-i Umumiye Nezaret-i Celilesi İdaresinde Bulunan Mekatib-i İbtidaiye, Rüşdiye, İdâdîye, Âliye ile Mekatib-i Hususiye ve Ecnebiyenin ve Dersaâdet'te Tahriri İcra Kılınan ve Taşrada Mevcut Bulunan Kütüphanelerin İstatistiği
MF. MKT	: Maarif Nezareti Mektubi Kalemi
R.	: Rumi
s.	: Sayfa
SNMU	: Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye
SVS	: Selanik Vilayet Salnamesi
ŞD	: Şura-yı Devlet Evrakı

ÖZET

SELANİK VİLAYETİNDE ORTAÖĞRETİM (İDÂDİLER) KURUMLARININ TEŞKİLİ VE GELİŞİMİ

Osmanlı Devleti XVIII. yüzyıl sonu itibariyle çeşitli alanlarda Batı yönlü reformlara girişmiştir. Reformların bir yönünü de eğitim alanındaki modernleşme oluşturmuştur. Osmanlı eğitim modernizasyonu Tanzimat Devri'nden önce başlamış ve Türkiye'nin Cumhuriyet dönemi sonrası eğitim sisteminin temellerini oluşturmaktadır.

Modernleşme süreci öncelikli olarak Askeri okullarda yürürlüğe sokulmuştur. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun ve Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun ile bu süreç başlamış, Sultan II. Mahmud döneminde ise askeri okullar dışında da modern eğitim kurumları teşkiliyle devam etmiştir. Nitekim Osmanlı sivil eğitim kurumlarının tesisi 1869 yılında yayımlanan Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile yeni bir hiyerarşik düzenlemeye girmiştir. Ancak, maddi imkânsızlıklar ve öğretmen eksikliği bu süreci yavaşlatmış ve planlanan hiyerarşik düzenlemenin tam olarak uygulanmasının önüne engel teşkil etmiştir.

Bu çalışma giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Çalışmanın giriş kısmında araştırma ile ilgili genel bilgiler ile Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Devri'nden önce eğitim kurumlarında atılan modernleşme temelleri ile Tanzimat süreci ve sonrasında ortaya çıkan eğitim sistemi ve idâdîlerin kuruluşu ve ülke genelinde gelişiminden kısaca bahsedilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde idâdîlerin Osmanlı Devleti'nin en önemli ve batıya açılan şehirlerinden biri olan Selanik vilayetinde kuruluşu ve Selanik'teki orta öğretim kurumları; idari yapısı, öğretim kadrosu, öğretim süreleri ve programları, ders içerikleri incelenmiştir. İkinci bölümde ise, Drama ve Siroz idâdîleri incelenmiş, sonuç bölümünde ise idâdîlerle ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Selanik, Drama, Siroz, Eğitim, İdâdî

ABSTRACT

FORMATION AND DEVELOPMENT OF HIGH SCHOOL INSTITUTIONS IN THESSALONİKİ PROVINCE

The Ottoman Empire embarked on western-oriented reforms at the end of 18. century in various fields. Modernization in education was also a part of these reforms. Modernization of the Ottoman educational system started before the *Tanzimat Reform era* and it has also constituted the backbone of the educational system of the Republican period.

Modernization process first started in military schools. This process began with *Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun* and *Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun* and continued with the establishment of modern educational institutions other than military schools during the reign of Mahmud II. Thus, with the Statute on General Education in 1869, a new hierarchical order was brought for the establishment of unmilitary educational institutions in the Ottoman Empire. However, financial difficulties and a teacher shortage slowed down this process and lead to deficiencies in the application of this hierarchical regulation.

This study consists of an introduction section, two main sections and a conclusion section. In the introduction section, some general information about the study is given in addition to some brief information about the foundations of modernization in the educational institutions in the Ottoman Empire before the *Tanzimat reform era*, the education system emerging during and after the *Tanzimat reform era* and the establishment and the development of high schools across the country.

In the first section of the study, the establishment of high schools in Selanik province, which is one of the most important and western-oriented cities in the Ottoman Empire and the high-schools in Selanik and their administrative structures, teaching staffs, instruction periods and programs and course contents are investigated. In the second section, Drama and Siroz high schools are investigated and a general evaluation of the high schools is done in the conclusion section.

Key Words: Selanik, Drama, Siroz, Education, High School.

ÖNSÖZ

Osmanlı eğitim modernizasyonu çerçevesinde, Selanik şehrinde bulunan Selanik Yatılı İdâdîsi, Drama ve Siroz idâdîlerinin kurulması, idari yapısı, öğretim kadrosu, öğrenciler, öğretim süreleri ve programları ve ders içerikleri incelenmiştir.

Cumhuriyet dönemi eğitim yapılanmasının başlangıcını oluşturan Osmanlı Devleti'nin eğitim modernizasyonu çerçevesinde merkez ve taşrada açılmasına karar verilen idâdî okullarının, Osmanlı Devleti'nin en önemli ve modern şehirlerinden birisi olan Selanik vilayetinde açılan idâdîlerin ayrıntılı olarak incelenmesi ile Osmanlı Devleti'nin Batılı devletler karşısında geri kalmışlığını kabul etmesiyle beraber günümüz eğitim mekanizmasının temelini oluşturan okulların kurulması, hangi zor şartlar altında ve ne tür sıkıntılar çekilerek kurulduğu ve okulda nasıl bir eğitim sistemi uygulandığını incelemeye çalıştık.

Yapılan bu çalışmada birçok bilimsel yayın ve makalenin yanında, Selanik Vilayet Salnamesi, Maarif Salnameleri, Maarif Nezareti tarafından yayınlanan istatistikler ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden alınan belgeler kaynak olarak kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin en önemli ve batıya açılan şehirlerinden biri olan Selanik vilayetinde kurulan Selanik Yatılı İdâdîsi, Siroz ve Drama idâdîlerini inceleyen bu çalışmanın her aşamasında katkı sağlayan hocam ve tez danışmanın Doç. Dr. Fatih DEMİREL'e ve TÜBİTAK'a 113K648 numaralı proje kapsamında verdiği destek için teşekkürlerimi sunarım. Yine çalışma esnasında her daim yanımda olan ailem ve eşim Büşra BİLGİN'e teşekkür ederim.

Mahmut BİLGİN

Artvin-2019

GİRİŞ

Eğitim ve öğrenim, insanın doğumuyla beraber sürekli devam eden bir süreçtir. Türklerde eğitim tarihinin ne zaman başladığı kesin olarak bilinemese de Türk eğitim tarihi ilk Türk toplulukları ile başlamış ve günümüze kadar süregelmiştir.¹

Türk tarihinin ilk yazılı kaynakları olarak kabul edilen Orhun Kitabeleri aynı zamanda Türk eğitim tarihinin ilk yazılı belgelerini oluşturmaktadır.² Tarihte her Türk toplumu kendi eğitim sistemini oluşturmuş ve geliştirmiştir. Türk Devletleri'nde eğitim sistemleri İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrasında farklılıklar göstermektedir. İslamiyet'ten önce eğitim kurumlarının varlığı tam olarak bilinemese de eğitim ve öğretim faaliyetlerinin varlığı bilinmektedir. Dokumalar, Türk Kültürü'ne ait müzik aletleri ve bu aletlerin kullanımı, el sanatları gibi Türk Kültürü'ne mensup öğeler ancak eğitim ve öğretim faaliyetleri ile aktarılabildiği görülmüştür.³

İslamiyet'in kabulüyle beraber eğitim kurumları Türk kültürüne Medreseler ile girmiştir. Sonradan büyüyen ve gelişen Osmanlı İmparatorluğu farklı alanlarda eğitim kurumları kurmuş ve zaman içerisinde çağın şartlarına göre bu kurumları geliştirmiştir. Tanzimat'tan önceki klasik Osmanlı eğitim anlayışı üç tip okuldan oluşmaktadır. Sıbyan mektepleri, medreseler ve saray okulu olan Enderun.⁴ 19. yüzyılda ise Tanzimat ile birlikte başlayan süreç Osmanlı eğitim anlayışını kökten değiştirmiş ve Batılı devletleri örnek almaya sevk almıştır. Bu sebeplerle ıslahat hareketlerine farklı bir yön vererek, modern tarzda okullar açılmış ve eğitim kurumlarında köklü reformlar yapılmaya çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde Eğitimde Yenilik Yapma Düşüncesinin Sebepleri

Osmanlı Devleti, 18. yüzyılda Batılı devletlerin kullanmış oldukları yöntemleri alarak ıslahat çalışmaları yapmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyılda izlediği ıslahat yöntemlerinden vazgeçmesinin temel sebeplerinden biri çağının gerisinde kalması ve bu sebeple girmiş olduğu savaşlarda sürekli ağır yenilgilere uğramasıydı. Lale devrinde yapılan ıslahatlar ile teknolojik ve ekonomik kalkınmanın zorunluluğu fikri gelişmiş fakat

¹ Fatma Kaya Doğanay, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Rüşdiye Mektepleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2011, s. 4.

² Doğanay, *a.g.t.*, s. 4.

³ Fatih Demirel, *Mekteb-i İdadî*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2010, s. 1.

⁴ Doğanay, *a.g.t.*, s. 5.

bu iki yönde yapılan ıslahat çalışmaları yetersiz ve yüzeysel kalmıştır.⁵ Ağır yenilgiler ve büyük toprak kayıpları sonucu Osmanlı Devleti, Batı'nın üstünlüğünü kabul etmiş, ıslahat çalışmaları öncelikli olarak askeri alanda yapılmıştır. Bu bağlamda, Türk eğitim tarihinde modern alanda kurulan ilk okul olan Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayûn açılmıştır. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayûn'un açılmasında 1768 yılında yaşanan Osmanlı-Rus savaşında Osmanlı ordusunun teknik açıdan yetersizliği ve takriben 1770 Çeşme faciası da büyük bir rol oynamıştır.⁶

Tanzimat Öncesinde Askeri Eğitim Alanında Yapılan Islahatlar

Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayûn, Osmanlı Ordusu'nun teknik ve fiziksel anlamda yetersizliği göz önünde bulundurularak deniz kuvvetlerine subay yetiştirmek için kurulmuştur.⁷ Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayûn, Osmanlı ve Türk tarihinde kurulan ilk modern okuldur. Fransız arşiv belgelerine göre okulun açılış tarihi 29 Nisan 1775'tir.⁸ Okul, Sultan I. Abdülhamid zamanında açılmış olmakla beraber, içlerinde yaşı ilerlemiş öğrencilerin de bulunmasıyla az sayıda öğrenciyle Hendese odası olarak ve Tersane de gemilerin çekildiği boş bir hangarda kurulmuştur. Başlangıç düzeyde matematik bilgisine sahip kaptanlar ve bu kaptanların çocuklarından ve yüksek rütbeli memur çocukları okulun ilk seçilmiş olan öğrencilerini oluşturmaktadır.

Okulun nizamnamesi birkaç kere düzenlenmiş olmakla beraber Fransa'dan getirilen Lafitte- Clave ve Monnier gibi mühendislerle eğitim kadrosu takviye edilmiştir.⁹ Yeniçeri ocağının kaldırılmasının ardından Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayûn 1830 yılında Heybeliada'ya taşınmış, ardından Tersanede Paşa konağının bulunduğu tepeye inşa edilen binaya 1838 yılında nakledilmiştir. Okul 1846 yılında kalıcı olarak yeniden Heybeliada'ya taşınmıştır. Günümüz Deniz Harp Okulu'nun çekirdeğini Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayûn oluşturmaktadır.¹⁰

1795 yılında Hasköy'de açılmış olan Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn, Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayûn'dan sonra kurulmuş olan Osmanlı Devleti'nin

⁵ Fatih Demirel, "Osmanlı Eğitim Sisteminin Modernleşmesi Sürecinde Hiyerarşi", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2012, s. 508.

⁶ Kemal Beydilli, "Mühendishane-i Bahri-i Hümayun", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. XXXI, İstanbul, 2006, s. 514.

⁷ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2004*, Ankara, 2004, s. 133.

⁸ Beydilli, *a.g.e.*, s. 514.

⁹ Beydilli, *a.g.e.*, s. 514.

¹⁰ Beydilli, *a.g.e.*, s. 516.

modernleşme sürecinin ikinci askeri mühendishanesidir.¹¹ Osmanlı Devleti'nin ikinci modern okulu olan Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn günümüz İstanbul Teknik Üniversitesinin ve Kara Harp Okulunun temellerini oluşturmaktadır.¹²

Hekimbaşı Behcet Mustafa Efendi'nin, Sultan II. Mahmud nezdinde yapmış olduğu girişimler sonucu Modern tıp eğitimin verilmesi amacıyla 1827'de İstanbul'da Mekteb-i Tıbbiye adıyla askeri bir okul kurulmuştur.¹³ Tanzimat'tan sonra Mekteb-i Tıbbiyye Nazırı Abdülhak Molla'nın önerisi üzerine yabancı dile yatkın olan ve tıp eğitimi almak için yabancı ülkelere giden çocukları kazanmak amacıyla okula gayri Müslimlerden de öğrenci alınmıştır.¹⁴ 1933 yılında gerçekleştirilen üniversite reformuyla okul İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi adını almıştır.¹⁵

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra askeri alanda teşkilatlanmak için Sultan II. Mahmud zamanında 1835 yılında subay yetiştirmek için Mekteb-i Harbiyye adıyla askerî bir mektep kurulmuştur.¹⁶ Harbiye Mektebi ıslahı için Prusya ve Fransa'dan askerî öğretmenler getirilerek okul düzenli bir programa kavuştu.¹⁷ 1882 yılında Sultan II. Abdülhamid tarafından askeri okullar müfettişliğine getirilen Alman Goltz Paşa, Harbiye de teorik dersleri kaldırarak pratik dersler getirdi. Almanya'daki gibi her ordu merkezine bir Harbiye mektebi açılmasına karar verildi. Fransız etkisindeki Osmanlı askerî eğitim sistemi bu değişikliklerle beraber Alman etkisi altına girdi.¹⁸

Sivil Alanda İlk Modern Eğitim Kurumları

Sultan II. Mahmud devletin kalıcılığı ve halkın refahı için orduyu ıslah etmenin yeterli olmadığını, bunun bütünüyle bir yapılanma ile gerçekleşebileceğini görmüştür. Böylece reformları sivil alana taşıyarak Osmanlı modernleşmesine yeni bir boyut kazandırmıştır.¹⁹ Bu düşünceden hareketle Sultan II. Mahmud, Meclis-i Umûr-ı Nâfia'ya

¹¹ Kemal Beydilli, "Mühendishane-i Berri-i Hümayun", *TDVİA*, C. XXXI, İstanbul, 2006, s. 516.

¹² Beydilli, *a.g.e.*, s. 518.

¹³ Nil Sarı, "Mekteb-i Tıbbiyye", *TDVİA*, C. XXIX, Ankara, 2004, s. 2.

¹⁴ Sarı, *a.g.e.*, s. 3

¹⁵ Sarı, *a.g.e.*, s. 4.

¹⁶ Abdulkadir Özcan, "Harbiye", *TDVİA*, C. XVI, İstanbul, 1997, s. 115.

¹⁷ Özcan, *a.g.e.*, s. 116

¹⁸ Özcan, *a.g.e.*, s. 117.

¹⁹ Cemil Öztürk-Arzu M. Nurdoğan, "II. Mahmud Döneminde Osmanlı Eğitimi: Modern Türkiye'nin Eğitsel Temelleri", *Prof. Dr. Yahya Akyüz'e Armağan: Türk Eğitim Tarihi Araştırmaları, Eğitim ve Kültür Yazıları*, Ankara, 2011, s. 1023.

sıbyan ve mahalle mektebi denilen mekteplerin düzeltilmesi ve onlara bağlı olarak yeni ve onların ikinci sınıfı olacak mekteplerin açılması ile ilgili bir layiha²⁰ hazırlanmıştır.²¹

Meclis-i Umûr-ı Nâfia tarafından 5 Şubat 1839 tarihinde hazırlanan bu layihada eğitimde reform yapılmasının şart olduğu ve hatta memleketin kurtuluşunun buna bağlı olduğu vurgulanmıştır. Bu layihada ilk mekteplerin ıslah edilmesi geniş bir şekilde ele alınmış ve öncelikle İstanbul'da daha önce padişahlar tarafından büyük camilerin yanına yapılmış olan sıbyan mekteplerinin devamı ve ikinci kademesi olarak Sınıf-ı Sâni adıyla yeni tarzda mekteplerin açılması öngörülmüştür. Sıbyan mekteplerinin üzerinde eğitim verecek kurumların isminin Mekatib-i Rüşdiye olmasına karar verilmiştir.²² Layihanın, mahalle mekteplerinin yeniden düzenlenmesi ve ıslah edilmesi şeklinde adlandırılması Sultan II. Mahmud tarafından beğenilmeyerek rüşdiyelerin kurulması olarak değiştirilmiştir.²³

1839'da açılan Mekteb-i Maârif-i Adliye ve Mekteb-i Ulûm-ı Edebiye rüşdiye mekteplerinin ilk örnekleri olarak kabul edilmektedir.²⁴ Bu iki okulun amacı yeni Osmanlı bürokrasisi için memur yetiştirmektir.²⁵ Mekâtib-i Umûmiye Müdürlüğü'ne Kemal Efendi getirildikten sonra eğitim konusundaki çalışmalar hız kazanmıştır.²⁶ İlk yeni rüşdiye Kemal Efendi tarafından 1847 yılında Davudpaşa'da açılmıştır.²⁷ Bu okulda öğrenciler başarı gösterince benzer okulların çoğaltılmasına karar verilerek 1848'de İstanbul'un çeşitli semtlerinde; Bayezid, Üsküdar, Beşiktaş ve Fatih'te dört rüşdiye daha açıldı.²⁸ İstanbul'da rüşdiyeler gelişip yaygınlaşınca vilayetlerde de açılması planlanmıştır. Vilayetlerde rüşdiye mekteplerinin açılması için ilk karar 1853 yılında alınarak 25 vilayette rüşdiyelerin açılması kararlaştırıldı.²⁹

²⁰ Osmanlı'nın son dönemlerde yurt dışına, özellikle Avrupa'ya gönderdiği devlet adamlarının Batı'yı gözlemleyip, hazırladıkları raporlar.

²¹ Ayşegül Altınova, *Osmanlı Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2010, s. 23-24.

²² Faik Reşit Unat, *Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara, 1964, s. 42.

²³ Muammer Demirel, "Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri", *Türkler*, C. XV, Ankara 2002, s. 44.

²⁴ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Ankara 1993, s. 63.

²⁵ M. Demirel, a.g.m., s. 50

²⁶ Doğanay, a. g. t., s. 29.

²⁷ Altınova, a.g.t., s.119.

²⁸ Cahit Yalçın Bilim, *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876)*, Eskişehir, 2002, s. 225.

²⁹ M. Demirel, a.g.m., s. 52.

1869 yılına gelindiğinde İstanbul'da 1'i kız olmak üzere 13 rüşdiye vardı. Taşradakilerin sayısı ise Anadolu'da 50, Rumeli'de 62, Arap vilayetlerinde 9, Afrika'da 2 ve Adalar'da 2 olmak üzere 125'e ulaşmıştır. Bütün ülkedeki rüşdiyelerin sayısı da 138 oluyordu.³⁰ 1890 yılında idâdî bulunan yerlerdeki rüşdiyeler kapatılarak tahsisatlarının idâdîlere devredilmesi yönündeki irade ile rüşdiyeler idâdîlerle birleştirilmiştir.³¹

Tanzimat Döneminde Eğitim Reformları

Çağdaşlaşma hareketlerinin başlamasıyla ele alınan konulardan birisi Darülfünûndur. İstanbul'da Darülfünûn kurma kararı 1845 yılında ele alınmış ancak bina yapımına 1847 yılında başlanmıştır. Darülfünûn binası 1847 yılında yapılmaya başlamasına rağmen bir türlü bitirilememiş ve bu yüzden de geçici bir binada serbest dersler şeklinde öğretim yapmak üzere Darülfünûnün açılmasına karar verilmiştir. Okulun resmi açılışı 1863 yılında olmuştur.³² 1847 yılında yapımına başlanan Darülfünûn binası 1865 yılında ancak bitirilebilmiştir. Tamamlanan bu bina Maliye Nezareti'ne verilerek Darülfünûn derslerinin kesilmesine neden olmuştur.³³ Hükümet bu kez yeni bir Darülfünûn binasının yapımına girişmiş ve bu bina da 1869 yılında tamamlanmıştır.

Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi'nde Darülfünûn konusu da yer almıştır. Bu nizamnâmenin, toplam 198 maddesinin 51 maddesi Darülfünûn kurulması, bu kurumun idari, dâhili, mali ve hukuki durumu ile ilgilidir. Nizamnâme'de belirtilen Darülfünûn ikinci teşebbüs olarak 1870 yılında açılmıştır. Bu Darülfünûn'da 1870-1873 yılları arasında kesintisiz eğitim verilmiş ancak 1873 yılında kapatılarak bu ikinci teşebbüs de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Darülfünûnün açılmasının üçüncü girişimi 1874 yılında, Galatasaray Mekteb-i Sultanisi bünyesinde kurulan Darülfünûn-ı Sultanidir.³⁴ Bu okul üç yüksek okuldan meydana gelmektedir. Bunlar Hukuk, Edebiyat ve Fen Yüksek Mektepleridir.³⁵ Kalıcı Darülfünûn ancak dördüncü teşebbüste mümkün olmuştur. Darülfünûn-ı Şahane adı ile resmi açılışı 31 Ağustos 1900 tarihinde yapılmıştır.³⁶

³⁰ Bilim, *a.g.e.*, s. 228.

³¹ Demirel, *a.g.t.*, s. 9.

³² M. Emin Yolalıcı, "XIX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim Kurumları", *Osmanlı*, C. V, Ankara, 1999, s. 292.

³³ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul, 2003, s. 81.

³⁴ Yolalıcı, *a.g.m.*, s. 293.

³⁵ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 81.

³⁶ Yolalıcı, *a.g.m.*, s. 293.

Tanzimat'ın özüne ve yönetsel alanda gerçekleştirilmek istenen reformlara dönük bir okul ise 1859 yılında açılan Mekteb-i Mülkiyedir. Merkezi yönetimi güçlendirmek, taşraya yasa ve hukuk bilir kaymakamlar göndermek için Meclis-i Âli-yi Tanzimat'ın görüşü doğrultusunda rüşdiye üstü iki yıllık böyle bir okulun açılması amacıyla gerekli bina ve öğretmen sağlandı.³⁷ Mülkiye Mektebi daha sonraki yıllarda daha da geliştirilmiştir. Öğrenim süresi önce 3, sonra 4 yıla çıkarılmıştır. Yeni pek çok dersler ilave edilmiştir. Mekteb-i Mülkiye-i Şahanenin açılışıyla 1877 yılında kapatılmıştır.³⁸

Tanzimat döneminin eğitim reformcuları, yüksek öğretime hazırlık kademesi olarak rüşdiyeleri düşünmüşlerdi. Ancak zamanla bu okulların beklenen görevi yerine getiremeyeceği anlaşıldığından, rüşdiyelerin üzerinde eğitim-öğretim yapacak yeni tür okulların açılması için hazırlıklara girişildi.³⁹ Rüşdiye üstü eğitim veren Sultanilerin ilki Mekteb-i Sultani adıyla 1868'de açılmıştır.⁴⁰ Öğretim süresi 5 yıldır. Sonra hazırlık sınıfları açılarak bu süre 8 yıla çıkarılmıştır. Okula her dinden öğrenci alınmıştır. Hazırlık sınıfları 3 yıl olup bu sınıflarda ana ders Fransızcaydı.⁴¹ Tanzimat'ın sembolü sayılan Mekteb-i Sultani, Fransızca öğretiminde çok başarılı oldu. Lisan-ı Osmani, Tarih, Coğrafya, Yüksek Matematik, Muhasebe, Biyoloji, Kimya, Hukuk, Latince, Yunanca, Resim, Beden Eğitimi, Bitkiler vb. dersler ile ağırlıklı olarak da Fransızca öğretim programında yer aldı.⁴²

1869 Nizamnâmesi, her vilayet merkezinde birer sultani açılmasını öngörmüşse de, bu kısa sürede gerçekleştirilememiştir. Vilayet'te Sultanilerinin açılışı 1908 yılından sonra olmuştur. Gerek Galatasaray Sultanisi gerekse vilayetlerde açılan diğer sultaniler uzun süre Osmanlı Devleti'nin en seçkin okulları olmuştur. Buralara girmek veya buralardan mezun olmak bir ayrıcalık kabul edilmiştir.⁴³

Tanzimat'la birlikte 1869 yılında düzenlenen Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile eğitim sistemi yeni bir kimliğe kavuşmuş ve eğitim kurumlarında planlanan hiyerarşik düzen farklı bir formata sokulmuştur. Bu nizamname ile çeşitli derecelerdeki okulların nerede açılacağı, kabul alma şartları, okulların ders programı ve sınav sistemi, alınan

³⁷ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 84.

³⁸ Yolalıcı, *a.g.m.*, s. 291.

³⁹ Bayram Kodaman-Abdullah Saydam, "Tanzimat Devri Eğitim Sistemi", *150. Yılında Tanzimat*, Ankara 1992, s. 486.

⁴⁰ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 84.

⁴¹ Yolalıcı, *a.g.m.*, s. 287.

⁴² Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 85.

⁴³ Yolalıcı, *a.g.m.*, s. 287-288.

diplomanın hangi okullarda başvuruda geçerli olacağı belirlenmiştir.⁴⁴ Eğitimde süreklilik ve devamlılığın sağlanması yönünde 4 yıllık rüşdiye eğitiminin ardından 3 yıllık bir idâfî eğitimi planlanmıştır.⁴⁵

Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi'nde idâfî mekteplerinin açılması gerekli olduğu belirtilmiştir. Söz konusu nizamnâmede bu okullarla ilgili şu hususlar yer almaktadır:

- İdâfî okulları, rüşdiyelerden mezun olan Müslim ve Gayrimüslim çocukların bir arada öğretim yaptıkları yerdir,
- Bin haneden fazla ve buldukları yerin önemine göre seçilecek her kasabada birer idâfî okulu yapılacaktır,
- İdâfîlerin yapım masrafları, öğretmen ve hademe maaşları ve diğer giderleri vilayet maarif idaresi sandığından karşılanacaktır,
- Her idâfînin muavinleriyle beraber altı öğretmeni bulunacaktır,
- Her idâfînin yıllık tahsisatı, personel giderleriyle birlikte 80.000 kuruş olacaktır,
- İdâfîlerin öğretim süresi üç yıl olup şu dersler okutulacaktır: Türkçe, Kitabet ve İnşa, Fransızca, Kavanin-i Osmaniye, Mantık, İlm-i Servet-i Milel, Coğrafya, Tarih-i Umûmi, İlm-i Mevâlid, Cebir, Hesap ve Defter Tutma, Hendese ve İlm-i Mesâha, Hikmet-i Tabiiyye, Kimya ve Resim.⁴⁶

İdâfîlerin Kuruluşu ve Ülke Geneline Gelişimi

İdâfî, “hazırlık” anlamına gelmektedir. Osmanlı Devleti'nde rüşdiye yani ortaokul seviyesindeki eğitimden kademesinden sonraki basamakta eğitim veren kurumlar için kullanılmıştır. 1844 yılına kadar rüşdiyeden sonra Bahriye, Mühendishane, Tıbbiye ve Harbiye gibi yükseköğrenim veren kurumlara öğrenci hazırlayan ortaöğrenim kurumu bulunmamaktaydı.

İdâfîlerin bir ortaöğretim kurumu seviyesinde açılma kararı 1869 yılında yayımlanmış olan Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile hayata geçirilmiştir.⁴⁷ Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi, Devlet Maarif Dairesi'nce hazırlanmıştır. Nizamname ile

⁴⁴ F. Demirel, a.g.m., s. 514.

⁴⁵ Doğanay, a.g.t., s. 11.

⁴⁶ Kodaman- Saydam, a.g.m., s. 485.

⁴⁷ Demirel, a.g.t., s. 11

eğitimde döneminin çok gerisinde kalmış olan Osmanlı Devleti'nin eğitim kurumlarında köklü bir reform ve hiyerarşik düzen sağlamak amaçlanmıştır.

Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile oluşturulmak istenen hiyerarşik düzende tahsil seviyesi üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci seviye; sıbyan ve rüşdiye mektebi, ikinci seviye; idâdî ve sultani mektepleri, üçüncü seviye ise mekatib-i âliye'ye mahsus olan derslerdir. Osmanlı Devleti'nde mekatib-i umumiye de beş sınıfa ayrılmış olup sırasıyla; sıbyan, rüşdiye, idâdî, sultani ve mekatib-i âliye'den oluşmaktadır. Bu sayede Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile idâdîler ilk defa Osmanlı eğitim kurumları arasında yerini almış ve eğitim kurumları arasında hiyerarşik bir düzen oluşturulmuştur.⁴⁸

Açılacak olan mekteplerde Müslim ve Gayrimüslim çocuklar birlikte okuyacak böylelikle Osmanlı tebaasını oluşturan iki grup arasında artık ayrımcılık değil, birliktelik sağlanacaktı. Alınan bu karar Tanzimat Dönemi'nin temel unsuru olan Osmanlıcılık ilkesinin eğitim sistemine aktarılmasıdır. Nitekim bu ilke ile farklı din ve ırklardan gelen gençlerin birbirleriyle kaynaşması, aynı duyguların paylaşılması ve birer Osmanlı vatandaşı olarak Osmanlı milletini oluşturmaları için birlikte eğitim almaları Osmanlıcılık ilkesinin gerçekleştirmek istediği hedeflerdendir ve bu hedefe en kalıcı ve sağlam şekilde ulaşmak eğitim ile sağlanabilmektedir.

Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile önce büyük şehirlerde sonra taşrada açılması planlanan idâdîler, ancak 1874 yılına kadar ne taşrada ne de İstanbul'da açılabilmiştir.⁴⁹ İdâdîlerin açılmamasının sebebi devletin ekonomik anlamda yeteri kadar imkânı olmamasından kaynaklanmaktadır. Nitekim ilk idâdî 1874 yılında İstanbul'da açılmıştır.⁵⁰ İstanbul'da açılmış olan ilk idâdî Vefa Lisesi'dir.⁵¹ İdâdîlerin, Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi'nde belirttiği üzere nüfusu bin haneyi geçen, hal ve mevkilerince uygun olan yerlerde açılması kararlaştırılmıştır. 1874 yılında İstanbul'da ilk idâdî'nin açılmasından sonra ancak 1884 yılında Sultan II. Abdülhamid dönemi'nde yeni maddi kaynakların bulunması ile idâdîler ülke genelinde yaygınlaşmaya başlamıştır.⁵²

⁴⁸ Demirel, *a.g.t.*, s. 12.

⁴⁹ Demirel, *a.g.t.*, s. 13.

⁵⁰ Fatih Demirel, "Selanik Vilayetinde Modern Eğitim kurumlarının Teşkili ve Gelişimi", *Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 7. Uluslararası Atatürk Kongresi*, 2011, s.1882.

⁵¹ Fatih Demirel, "Kuruluşundan Günümüze Vefa Lisesi", *Prof. Dr. Yahya Akyüz'e Armağan Türk Eğitim Tarihi Araştırmaları Eğitim ve Kültür Yazıları*, Ankara, 2011, s. 607.

⁵² F. Demirel, "Selanik Vilayetinde Modern Eğitim kurumlarının Teşkili ve Gelişimi", s. 1882.

İdâdîler, zaman ilerledikçe beş yıllık ve yedi yıllık olarak düzenlenmiş nitekim 1910 yılından itibaren önce yedi yıllık ardından beş yıllık idâdîler sultanilere dönüştürülmüştür.⁵³ İstanbul'da açılan idâdîlerden sonra Osmanlı Devleti için önemli şehirlerden biri olan Selanik'te de idâdîlerin sayısı hızla arttırılmıştır. Bir sonraki bölümde bu husus ayrıntılı incelenecektir.

⁵³ Demirel, *a.g.t.*, s. 56.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SELANİK VİLAYET MERKEZİNDE ORTAÖĞRETİM KURUMLARI

Osmanlı Devleti'nin en önemli ve modern şehirlerinden birisi Selanik vilayettir. Özellikle eğitim hususunda pek çok vilayetten farklı ve ayrıcalıklı olarak ibtidai, rüşdiye ve idâdîler kurulmuştur. Bunların yanı sıra vilayette dilsiz mektebi ile askeri rüşdiye ve idâdîler açılmış ayrıca sadece Osmanlı Devleti değil yabancılar da Selanik'te kendi okullarını açmışlardır.

Selanik Yatılı İdâdîsi, Selanik vilayeti dâhilinde bulunan Siroz ve Drama gündüzlü idâdîleri ile Kosova vilayetinin merkezi olan Üsküp'teki gündüzlü idâdîden mezun olan öğrenciler için öğrenimlerine devam edebilecekleri bir üst okul olarak eğitim vermesi amaçlanmıştır. İşkodra vilayetinin idâdîsi de bu idâdîdir.⁵⁴

Selanik'te bulunan idâdîler Selanik Yatılı İdâdîsinden başka Siroz ve Drama'da da bulunmaktadır. Vilayet genelinde toplam 7 tane idâdî bulunmaktadır.⁵⁵ Bunlardan biri Selanik'te, biri Drama'da diğeri de Siroz kasabasıdadır. Bu üç okul da resmi idâdîdir. Bu mektepler de Yahudi ve Hristiyan çocuklarda bulunmaktadır. Bunların dışında kalan 4 idâdî ise gayrimüslimlere aittir. Gayrimüslimlere ait dört idâdîden ikisi Rumlara ait olup biri Selanik'te, diğeri Siroz'da bulunmaktadır. Diğer iki idâdîden biri Bulgar diğeri Yahudi idâdî mektebidir ve ikisi de Selanik'tedir. Vilayetteki idâdîlerin tamamında yaklaşık 50 öğretmen görev yapmaktadır. Okullarda 800 civarında öğrenci bulunmaktadır.⁵⁶

Çalışmamız sadece resmi ortaöğretim kurumalarını ele aldığından bundan sonra sadece Maarif Nezaretine bağlı resmi idâdîler incelenmiştir.

1.1. Selanik Yatılı İdâdîsi

1.1.1. Okulun Kuruluşu ve Okul Binasının Yapımı

Önceden bahsedildiği üzere, 1869 yılında çıkarılan Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile ilk idâdî 1874 yılında kurulmuştur. 1887 yılında Selanik'te ilk idâdî açılabilmiştir. İlk

⁵⁴ *Selanik Vilayet Salnamesi*, Selanik, H. 1311, s. 129-130.

⁵⁵ SVS, Selanik, H. 1307, s. 251.

⁵⁶ SVS, Selanik, H. 1307, s. 252-254.

idâdî açılan vilayetlerden birisi Selanik'tir. Selanik İdâdîsinin inşasına 1887 yılında başlanmıştır.⁵⁷

İnşa olunacak bina tamamlanıncaya kadar aylık beş yüz kuruş kira ile geçici olarak bir ev kiralanmıştır.⁵⁸ Kiralanan evin ahşap olması ve ders araç gereçlerin bin lira değerinde olduğundan her türlü ihtimale karşı yüzde bir prim vermekle söz konusu eşyalar sigortalanmıştır.⁵⁹ Binanın inşası devam ederken aynı yıl içerisinde Mustafa Paşa Camii civarında bulunan Celal Efendi Konağı'nın kiralanmasıyla, okulda eğitim vermeye gündüzlü olarak başlanmıştır.⁶⁰ Okula artan yoğun ilgi ve kayıtlar sebebiyle, 13. 10. 1888 tarihinde okul yatılıya dönüştürülmüştür.⁶¹ Okulun yatılıya çevrilmesinden sonra öğrenci miktarındaki artış dikkate alınarak daha önce kiralanan konağın haremlik kısmı da yıllık kırk sekiz liraya kiralanmıştır.⁶²

Vilayetlerdeki idâdîler için, inşasının planlanmasında Paris sefiri Esat Paşa'dan çeşitli okul resim ve planları istenmiş ve bu planlar Maarif Nezareti'ne gönderilerek çoğaltılmıştır. Nitekim idâdî binaları bazı yönlerinden Fransız okullarına benzemektedir. İdâdî planlarında bina yapılacak yerin özelliğinden kaynaklanan değişiklikler yapılmış, her okul için bölgenin nüfusuna göre belirli bir kapasite belirlenmiştir.⁶³

Selanik Yatılı İdâdîsinin bütçesini, okula kayıt yaptıran öğrencilerin ödedikleri ücretler, Selanik Sancağının ayırdığı bütçe ve Maarif Nezaretinden verilen talimatlara göre ayrılan bütçe oluşturmaktadır.⁶⁴ Büyük yerleşim merkezlerinde, yedi senelik eğitim vermesi planlanan idâdîler için hem yatılı hem gündüzlü eğitim verilmesi tasarlandığı için okul binası planı da ona göre hazırlanmıştır. Bu sebeple okul da laboratuvar, yemekhane, kiler, hamam ve yatakhane gibi bölümler bulunmaktadır.⁶⁵ Okul binası kısmen kagir, üç katlı temel üzerinden tavan katına çıkıncıya kadar tuğladan yapılacaktır.⁶⁶ Okul binasının

⁵⁷ BOA, *DH. MKT*, 1469/111.

⁵⁸ BOA, *ŞD*, 210/20.

⁵⁹ BOA, *MF. MKT*, 103/74.

⁶⁰ F. Demirel, "Selanik Vilayetinde Modern Eğitim Kurumlarının Teşkili ve Gelişimi", s. 1886.

⁶¹ F. Demirel, "Selanik Vilayetinde Modern Eğitim Kurumlarının Teşkili ve Gelişimi", s. 1886.

⁶² BOA, *İ. DH*, 1123/87799.

⁶³ F. Demirel, "Selanik Vilayetinde Modern Eğitim Kurumlarının Teşkili ve Gelişimi", s. 1886.

⁶⁴ BOA, *İ. MMS*, 99/4173.

⁶⁵ Demirel, *a.g.t.*, s. 166.

⁶⁶ BOA, *ŞD*, 210/9.

yapımı esnasında zaman zaman bütçe yetersizliği yüzünden aksaklıklar meydana gelmiş ancak zamanla yeterli ödenek bulunarak inşaata devam edilmiştir.⁶⁷

İnşa edilmekte olan okulun tahsisatı yetersiz olduğundan inşaat bitirilememiş ve hâlihazırda eğitime devam edilen binaya kira ödenmiştir. Kiralık olarak kullanılan binanın çok eski olduğu yeni bir yere taşınmanın ayrı bir masraf doğuracağından yapımı devam eden bina içerisindeki kısmi eksikliklerin bir an evvel tamamlanması için büyük çaba sarf edilmiştir. Bina süslemelerin bitirilmesi, bodrum katı zemininin tuğla döşenmesi, Osmanlı armasının yaptırılıp belirlenen yere nakşedilmesi, yemekhane sıralarının yaptırılması, okulun dışında yaptırılması planlanan çamaşırhane, fırın, demir parmaklıklar ve arazinin tesviyesi için gerekli olan üç yüz doksan beş bin altı yüz seksen kuruş daha ödenek aktarılmıştır.⁶⁸ 1892- 1893 yılında okul inşasının tamamlanmasıyla ders yılına Hamidiye caddesi'ndeki binada eğitime başlanmıştır.⁶⁹

İdâdî binasındaki malzemelerin ve binanın durumunun sağlığa ve nizama uygunluğu sıkça denetlenmiş, yıllar içinde okul da gerekli tamirler zaman zaman yapılmıştır. Özellikle idâdî binasının yatakhane, revir ve yemekhane onarımlarına ciddi bir bütçe ayrılmıştır.⁷⁰ Selanik Yatılı İdâdisine yıllar içinde eskiyen ve kırılıp dökülen yerlere zaman zaman tamir yapılmıştır. Örneğin, idâdînin koğuşları, reviri ve yemekhanesi sık sık tamir edilmiştir. Bina da yapılacak tamirlerden öne keşif çalışmaları yapılmıştır.⁷¹ İdâdînin çatısında oluşan akmalar ve okul duvarlarında meydana gelen çatlaklar için de zaman zaman tadilat yapılmıştır.⁷²

Sadece okul binasının kendisi değil binadaki eşyalar da sıkça denetime tabi tutulmuştur. Özellikle hava gazı lambalarının binayı aydınlatma konusunda yetersiz kaldığı, sağlık kurallarına aykırı olduğu gerekçesiyle yerleri değiştirilmiştir. Lamba sayıları arttırılmıştır.⁷³ İdâdînin derslikleri ve koğuşları okulun mevcut öğrenci ihtiyacını karşılamada ilerleyene tarihlerde yetersiz kalmıştır. Bu yüzden sonraki yıllarda okula kayıt olacak öğrenciler de düşünülerek okul binasına yeni eklemeler yapılmıştır.⁷⁴

⁶⁷ BOA, *İ. MMS*, 112/ 4786.

⁶⁸ BOA, *İ. MF*, 1/41.

⁶⁹ F. Demirel, "Selanik Vilayetinde Modern Eğitim Kurumlarının Teşkili ve Gelişimi", s. 1887.

⁷⁰ BOA, *İ. MF*, 10/60.

⁷¹ BOA, *İ. MF*, 10/60

⁷² BOA, *İ. MF*, 8/ 28

⁷³ BOA, *MF. MKT*, 681/ 63.

⁷⁴ BOA, *MF. MKT*, 807/ 2.

İdâdî binalarının birçoğu günümüze kadar ayakta kalmayı başarmıştır. Bu binaların birçoğu günümüzde yine eğitim amaçlı kullanılmaktadır.

1.1.2. Okul İdaresi ve Yönetimi

Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile birlikte açılması kararlaştırılmış ve İstanbul ile başlayarak ülke genelinde yayılmış olan idâdîlerin idaresi için 1892 yılına kadar bir talimatname hazırlanamamış bu sebeple 1869 yılında yayımlanan Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi hükümlerine göre idare edilmişlerdir. 1892 yılında hazırlanan talimatname yatılı idâdîler temel alınarak hazırlanmış zamanla çeşitli değişikliklere gidilmiştir. Yatılı idâdîler ve gündüzlü idâdîler arasında idari usulde farklılık tasarlandığında buna ayrıca atıfta bulunulmuştur.⁷⁵

Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi gereği tüm idâdîlerin idare kısmı muavinleriyle beraber altı öğretmeni, mubassır⁷⁶ ve bevvap (hademe/kapıcı) gibi hizmetlilerin olacağı şekilde düzenlenmiştir.⁷⁷ 1892 yılında düzenlenmiş olan talimatnamede ise idâdîlerin idare kısmı, bir müdür, bazı önemli vilayetlerde bir de müdür-i sâni, bir kâtip, yeteri kadar memur ve müstahdemden oluşacağı kararlaştırılmıştır.⁷⁸

Selanik Yatılı İdâdisinde görev yapmış olan idareciler hem Maarif Salnamelerinde hem de Selanik Vilayet Salnamelerinde belirtilmiştir. Salnamelere göre 1892-1908 (H. 1310-1325) tarihleri arasında okulda görev yapmış idareciler şu şekildedir.

1892-1893 (H. 1310) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyeti İdaresi⁷⁹

Müdür	: Ahmed Cemal Bey
Müdür-i Sâni	: Tefik Bey
Muâvini Evvel	: Şükrü Efendi
Muâvini Sâni	: Hayri Efendi
Muâvini Sâlis	: Faik Bey
Muâvini Râbia	: Abdulkerim Nadir Efendi

⁷⁵ Demirel, *a.g.t.*, s. 60.

⁷⁶ Mubassır: Mekteplerde talebenin durumu ile yakından ilgilenen, düzenliği sağlayan kimse. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, 2013, s. 769.

⁷⁷ Demirel, *a.g.t.*, s. 60.

⁷⁸ Demirel, *a.g.t.*, s. 61.

⁷⁹ SVS, Selanik, H. 1310, s. 82-83.

Kâtip ve Mubâyaa Memuru	: Ali Bey
Tabib	: Muhsin Bey (kaymakam)
Depo Memuru	: Münhal
Erzak ve Ambar Memuru	: Osman Efendi
Mubassır	: Osman Efendi
İmam	: Abdurrahim Efendi

1893-1894 (H. 1311) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyeti İdaresi⁸⁰

Müdür	: Abdulhamid Bey
Müdür-i Sâni	: Osman Zühdi Efendi
Muâvini Evvel	: Hayri Efendi
Muâvini Sâni	: Faik Efendi
Muâvini Sâlis	: Nadir Bey
Muâvini Râbia	: Remzi Efendi
Kâtip ve Mubâyaa Memuru	: Ali Bey
Tabib	: Muhsin Bey (kaymakam)
Depo Memuru	: Sait Efendi
Mubassır ve Ambar Memuru	: Osman Efendi
Mubassır	: Hafız Kadri Efendi
Mubassır	: Halil Efendi
İmam	: Hacı Mesud Efendi

1894-1895 (H. 1312) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyeti İdaresi⁸¹

Müdür	: Abdulhamid Bey
Müdür-i Sâni	: Osman Zühdi Efendi
Muâvini Evvel	: Faik Efendi
Muâvini Sâni	: Nadir Efendi
Muâvini Sâlis	: Tevfik Efendi

⁸⁰ SVS, Selanik, H. 1311, s. 136-138.

⁸¹ SVS, Selanik, H. 1312, s. 116-119.

Muâvini Râbia	: İskender Efendi
Kâtip ve Mubâyaa Memuru	: Ali Bey
Tabib	: Muhsin Bey (kaymakam)
Depo Memuru	: Sait Efendi
Mubassır ve Ambar Memuru	: Osman Efendi
Mubassır	: Hafız Kadri Efendi
Mubassır	: Halil Efendi
İmam	: Hacı Mesud Efendi

1895-1896 (H. 1313) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyeti İdaresi⁸²

Müdür	: Abdullah Bey
Müdür-i Sâni	: Osman Zühdi Efendi
Muâvini Evvel	: Nadir Efendi
Muâvini Sâni	: Tevfik Efendi
Muâvini Sâlis	: İskender Efendi
Muâvini Râbia	: Mustafa Kemal Efendi
Kâtip ve Mubâyaa Memuru	: Ali Bey
Tabib	: Muhsin Bey (kaymakam)
Depo Memuru	: Sait Efendi
Mubassır ve Ambar Memuru	: Osman Efendi
Mubassır	: Hafız Kadri Efendi
Mubassır	: Halil Efendi
İmam	: Hacı Mesud Efendi

1897-1898 (H. 1315) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyeti İdaresi⁸³

Müdür	: Abdullah Bey
Müdür-i Sâni	: Osman Zühdi Efendi
Muâvini Evvel	: Hüseyin Hüsni Efendi

⁸² SVS, Selanik, H. 1313, s. 120-123.

⁸³ SVS, Selanik, H. 1315, s. 257-259.

Muâvini Sâni	: Şükrü Efendi
Muâvini Sâlis	: Gazaros Efendi
Kâtip ve Mubâyaa Memuru	: Ali Bey
Tabib	: Muhsin Bey (kaymakam)
Depo ve Ambar Memuru	: Sait Efendi
Mubassır	: Hüseyin Avni Efendi
Mubassır	: Hafız Kadri Efendi
Mubassır	: Tefvik Efendi
İmam	: Hacı Mesud Efendi

1898-1899 (R. 1314-1315) Ders Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyeti İdaresi⁸⁴

Müdür	: Münhal
Müdür-i Sâni	: Osman Efendi
Muâvini Evvel	: İhsan Efendi
Muâvini Sâni	: Şükrü Efendi
Muâvini Sâlis	: Esaduryan Efendi
Kâtip ve Mubâyaa Memuru	: Ali Bey
Tabib	: Muhsin Bey (kaymakam)
Depo ve Ambar Memuru	: Sait Efendi
İmam	: Hacı Hafız Mesud Efendi

1899-1900 (R. 1315-1316) Ders Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyeti İdaresi⁸⁵

Müdür	: Saib Bey
Müdür-i Sâni	: Osman Efendi
Muâvini Evvel	: Halit Efendi
Muâvini Sâni	: Şükrü Efendi
Muâvini Sâlis	: Esaduryan Efendi
Kâtip ve Mubâyaa Memuru	: Ali Bey

⁸⁴ *Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye*, H. 1317, Matbaa-i Amire, 1317, s. 1206.

⁸⁵ *Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye*, H. 1318, Matbaa-i Amire, 1318, s. 1345.

Tabib	: Muhsin Bey (kaymakam)
Depo ve Ambar Memuru	: Sait Efendi
İmam	: Hacı Mesud Efendi

1900-1901 (H. 1318) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyeti İdaresi⁸⁶

Müdür	: Saib Bey
Müdür-i Sâni	: Osman Zühdi Efendi
Muâvini Evvel	: Şükrü Efendi
Muâvini Sâni	: Şükrü Efendi
Muâvini Sâlis	: Esaduryan Efendi
Kâtip ve Mubâyaa Memuru	: Ali Bey
Tabib	: Muhsin Bey (kaymakam)
Depo ve Ambar Memuru	: Sait Efendi
Mubassır	: Hayri Efendi
Mubassır	: Hafız Kadri Efendi
Mubassır	: Tefik Efendi
İmam	: Hacı Mesud Efendi

1902-1903 (H. 1320) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyeti İdaresi⁸⁷

Müdür	: Saib Bey
Müdür-i Sâni	: Osman Zühdi Efendi
Muâvini Evvel	: Bayram Fehmi Efendi
Muâvini Sâni	: İbrahim Efendi
Muâvini Sâlis	: Şefik Efendi
Kâtip ve Mubâyaa Memuru	: Ali Bey
Tabib	: Muhsin Bey (kaymakam)
Depo ve Ambar Memuru	: Sait Efendi
Mubassır	: Hayri Efendi

⁸⁶ SVS, Selanik, H. 1318, s. 322-325.

⁸⁷ SVS, Selanik, H. 1320, s. 381-383.

Mubassır	: Hafız Kadri Efendi
Mubassır	: Tevfik Efendi
İmam	: Hacı Mesud Efendi

1904-1905 (H. 1322) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyeti İdaresi⁸⁸

Müdür	: Ömer Lütfi Efendi
Müdür-i Sâni	: Sait Efendi
Muâvini Evvel	: Bayram Fehmi Efendi
Muâvini Sâni	: Abdullah Efendi
Muâvini Sâlis	: Serab Efendi
Kâtip ve Mubâyaa Memuru	: Burhaneddin Efendi
Tabib	: Atıf Bey (yüzbaşı)
Depo ve Ambar Memuru	: Rafet Efendi
Mubassır	: Hayri Efendi
Mubassır	: Ahmed Hamdi Efendi
Mubassır	: Tevfik Efendi
İmam	: Hacı Mesud Efendi

1906-1907 (H. 1324) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyeti İdaresi⁸⁹

Müdür	: Ömer Lütfi Efendi
Müdür-i Sâni	: Sait Efendi
Muâvini Evvel	: Müştak Lütfi Efendi
Muâvini Sâni	: Abdullah Efendi
Muâvini Sâlis	: Serab Efendi
Kâtip ve Mubâyaa Memuru	: Burhaneddin Efendi
Tabib	: Atıf Bey (yüzbaşı)
Depo ve Ambar Memuru	: Rafet Efendi
Eczacı ve Alet-i Fenniye Muhafızı	: Mihalki Efendi

⁸⁸ SVS, Selanik, H. 1322, s. 300-301.

⁸⁹ SVS, Selanik, H. 1324, s. 236-238.

Mubassır	: Hayri Efendi
Mubassır	: Ahmed Hamdi Efendi
Mubassır	: Tevfik Efendi
Mubassır	: Ali Efendi
İmam	: Mümin Efendi

1907-1908 (H. 1325) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyeti İdaresi⁹⁰

Müdür	: Faik Efendi
Müdür-i Sâni	: Sait Efendi
Muâvini Evvel	: Müştak Lütfi Efendi
Muâvini Sâni	: Serab Efendi
Muâvini Sâlis	: Mahmud Efendi
Kâtip ve Mubâyaa Memuru	: Burhaneddin Efendi
Tabip	: Atıf Bey (yüzbaşı)
Depo ve Ambar Memuru	: Rafet Efendi
Eczacı ve Alet-i Fenniye Muhafızı	: Mihalki Efendi
Mubassır	: Hayri Efendi
Mubassır	: İsmail Efendi
Mubassır	: Mehmed Efendi
Mubassır	: Ali Efendi
İmam	: Mümin Efendi

Yukarıda görüldüğü üzere Selanik Yatılı İdâdisinin idare heyeti yıllara göre değişiklik göstermektedir. Örneğin bazı yıllar okulda dört müdür yardımcısı görev yaparken bu sayı bazı yıllar üçe düşmüştür. Aynı şekilde mubassır sayısında da yıllara göre değişiklik olmuştur. Bazı yıllarda ise olmayan Eczacı ve Alet-i Fenniye Muhafızı memuru kimi yıllarda okulda görev yapmıştır. Selanik Yatılı İdâdisinin idare heyeti ile 1892’de (R. 1308) yayınlanan talimatnamedeki idâdilerde bulunması planlanan idare heyeti aynı şekilde uygulandığı anlaşılmaktadır.

⁹⁰ SVS, Selanik, H. 1325, s. 466-468.

Müdür, müdür-i sâni, öğretmen ve muavinlerin ataması Maarif Nezareti tarafından yapılırdı. Kâtip, ambar, depo, kütüphane memurları, mubassır, Tabib ve imam ise maarif müdürü tarafından seçilip atamalarının gerçekleşmesi için Maarif Nezareti'nden onay istenirdi. Hademelerin ve hizmetlilerin kim olacağı okul müdürü tarafından seçilirdi. Yapılan bu atamalar hakkında Maarif Nezareti'ne bilgi verilirdi.⁹¹

Maarif memurları arasında öğretmenler hariç, iki yerden maaş alanların aldıkları maaşın az olanının kesilmesi kararlaştırılmıştır. Selanik idâdî tabibi Yüzbaşı Atıf beyin asli memuriyet maaşı dışında maarif sandığı tarafından kendisine tahsis edilen maaşın kesilmesi halinde kendisine ödenen ücretin okula gelip gittiği araba masraflarını ancak karşılamaktadır. Ücretin kesilmesi halinde okula devam edemeyeceği, başka bir doktorun görevlendirmesinin de imkânsız olduğundan maaş kesintisi yapılmadan okula devam ettirilmesi kararlaştırılmıştır.⁹²

1.1.3. Okul Eğitim Kadrosu

Selanik Yatılı İdâdîsinde görev yapmış olan öğretmenler hem Maarif Salnamelerinde hem de Selanik Vilayet Salnamelerinde belirtilmiştir. Salnamelere göre 1892-1908 (H. 1310-1325) tarihleri arasında okulda görev yapmış öğretmenler ve girdikleri dersler şu şekildedir.

1892-1893 (H. 1310) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi⁹³

Hikmet-i Tabiiye, Usul-i Defteri	Muallimi	: Tevfik Bey
Kimya ve Fen Makine	"	: Cemal Bey
Hıfzıssıhha ve Mevalid	"	: Şükrü Bey
Kavanin	"	: Naim Efendi
Hüsn-i Hatt	"	: Mehmed Efendi
Resim	"	: Zenbilli Efendi
Ulûm-i Diniyye ve Farisî	"	: Osman Efendi
Arabî, Ahlak, Edebiyat ve Lisan-i Türki	"	: Cevdi Efendi
Fransızca	"	: Naci Efendi

⁹¹ Demirel, *a.g.t.*, s. 62.

⁹² BOA, *MF. MKT*, 801/45

⁹³ SVS, Selanik, H. 1310, s. 83-84.

Coğrafya	"	: Nadir Efendi
Hesap, Hendese ve Tedbir-i Ziraiye	"	: Şükrü Efendi
Cebir ve Hesab-ı Nazari	"	: Murad Nihad Efendi
Müsellesat ve Kozmografya	"	: Tahir Bey
Malûmât-ı Fenniye ve Tarih	"	: Faik Bey

1893-1894 (H. 1311) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi⁹⁴

Hikmet-i Tabiiye ve Kimya	Muallimi	: Abdulhamid Efendi
Türkçe, Arabî, Ahlak ve Edebiyat	"	: Cevdi Efendi
Hıfzıssıhha ve Malûmât-ı Fenniye	"	: Remzi Efendi
Mevalid ve Tarih	"	: Hayri Efendi
Kavanin	"	: Süleyman Kasım Efendi
Hüsn-i Hatt	"	: Mehmed Efendi
Resim	"	: Zenbilli Efendi
Ulûm-i Diniyye ve Farisî	"	: Osman Zühdi Efendi
Coğrafya	"	: Nadir Efendi
Hesab-ı Ameli	"	: Faik Efendi
Cebir ve Hesab-ı Nazari	"	: Murad Nihad Efendi
Hendese	"	: Mehmed Remzi Efendi
Müsellesat ve Kozmografya	"	: Celal Bey
Usul-i Defteri	"	: Hakkı Efendi
Makine	" Vekili	: Sarı Bey
Fransızca	"	: Naum Efendi

1894-1895 (H. 1312) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi⁹⁵

Hikmet-i Tabiiye ve Kimya	Muallimi	: Abdulhamid Efendi
Usul-i Defteri	"	: Hakkı Efendi
Türkçe, Arabî, Ahlak ve Edebiyat	"	: Cevdi Efendi

⁹⁴ SVS, Selanik, H. 1311, s. 136-137.

⁹⁵ SVS, Selanik, H. 1312, s. 117-118.

Hıfzıssıhha, Hendese ve Malûmât-ı Fenniye "	: İskender Efendi
Mevalid ve Hesab-ı Ameli "	: Faik Efendi
Kavanin "	: Süleyman Naim Efendi
Hüsn-i Hatt "	: Mehmed Efendi
Resim "	: Zenbilli Efendi
Ulûm-i Diniyye ve Farisî "	: Osman Zühdi Efendi
Coğrafya "	: Nadir Efendi
Cebir ve Hesab-ı Nazari "	: Murad Nihad Efendi
Müsellesat ve Kozmografya "	: Celal Bey
Makine "	: Sarı Bey
Fransızca "	: Naum Efendi
Bulgarca "	: Andon Dimitri Efendi
Tarih "	: Tevfik Efendi
Rumca "	: Jak Efendi

1895-1896 (H. 1313) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi⁹⁶

Hikmet-i Tabiiye, Müsellesat ve Kozmografya Muallimi	: Abdullah Bey
Kimya "	: Reşid Bey
Usul-i Defteri "	: Hakkı Efendi
Türkçe, Arabî, Ahlak ve Edebiyat "	: Cevdi Efendi
Hıfzıssıhha, Tarih ve Malûmât-ı Fenniye "	: Tevfik Efendi
Mevalid ve Hesab-ı Ameli "	: Mustafa Kemal Efendi
Kavanin "	: Ömer Muammer Efendi
Hüsn-i Hatt "	: Mehmed Efendi
Resim "	: Zenbilli Efendi
Ulûm-i Diniyye ve Farisî "	: Osman Zühdi Efendi
Coğrafya "	: Nadir Efendi
Cebir ve Hesab-ı Nazari "	: Murad Nihad Efendi
Hendese ve Makine "	: İskender Efendi
Rumca "	: Jan Efendi

⁹⁶ SVS, Selanik, H. 1313, s. 121-122.

Fransızca	"	: Naum Efendi
Bulgarca	"	: Andon Dimitri Efendi

1897-1898 (H. 1315) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi⁹⁷

Hikmet-i Tabiiye, Ahlak ve Kimya	Muallimi	: Abdullah Bey
Usul-i Defteri	"	: Hakkı Efendi
Türkçe, Arabî ve Edebiyat	"	: Cevdi Efendi
Hıfzıssıhha ve Malûmât-ı Fenniye	"	: Gazaros Efendi
Mevalid, Tarih ve Kavanin	"	: Hüsni Efendi
Hüsn-i Hatt	"	: Mehmed Efendi
Resim	"	: Tevfik Efendi (yüzbaşı)
Ulûm-i Diniyye ve Farişî	"	: Osman Zühdi Efendi
Coğrafya, Fransızca ve Kozmografya	"	: Esaduryan Efendi
Cebir	"	: Murad Nihad Efendi
Müsellesat, Makine ve Hendese	"	: Şükrü Efendi
Hesab-ı Nazari ve Hesab-ı Ameli	"	: Ahmed Şükrü Efendi
Bulgarca	"	: Hüseyin Efendi
Rumca	"	: Jan Efendi

1898-1899 (R.1314-1315) Ders Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi⁹⁸

İlm-i Servet ve Kitabet-i Resmîye	Muallimi	: Reşid Bey
Usul-i Defteri	"	: Hakkı Bey
Türkçe, Ulûm-i Diniyye, Farişî ve Arabî	"	: Osman Efendi
Kur'an-ı Kerim	"	: İsmail Efendi
Fransızca ve Kavanin	"	: Hikmet Efendi
Resim	"	: Tevfik Efendi (yüzbaşı)
Ahlak, Kimya ve Hikmet-i Tabiiyye	"	: Münhal
Edebiyat-ı Osmâni ve İnşa	"	: Cevdi Efendi

⁹⁷ SVS, Selanik, H. 1315, s. 257-259.

⁹⁸ SNMU, 1317, s. 1206-1207.

Cebir	"	: Nihad Efendi
Bulgarca	"	: Hüseyin Efendi (m.evvel)

1899-1900(R.1315-1316) Ders Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi⁹⁹

İlm-i Servet ve Kitabe-i Resmiye	Muallimi	: Reşid Bey
Usul-i Defteri	"	: Rıza Bey (yüzbaşı)
Türkçe, Arabî, Ulum-i Diniye ve Farisî	"	: Osman Efendi
Kur'an-ı Kerim	"	: İsmail Efendi
Fransızca ve Kavanin	"	: Hikmet Efendi
Ahlak, Kimya ve Hikmet-i Tabiiyye	"	: Saib Bey
Edebiyat-ı Osmâni ve İnşa	"	: Cevdi Efendi
Cebir	"	: Nihad Efendi
Rumca	"	: Jan Efendi
Bulgarca	"	: Hüseyin Efendi

1900-1901 (H. 1318) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁰⁰

Hikmet-i Tabiiye, Ahlak ve Kimya	Muallimi	: Saib Bey
Usul-i Defteri	"	: Rıza Bey (top.yüzbaşı)
Türkçe, Edebiyat ve Arabî	"	: Cevdi Efendi
Hıfzıssıhha, Malûmât-ı Fenniye ve Fransızca"	"	: Gazaros Lütfi Efendi
Mevalid ve Tarih	"	: Münhal
Kavanin	"	: Hikmet Efendi
Hüsn-i Hatt	"	: Mehmed Efendi
Resim	"	: Cemal Bey
Ulûm-i Diniyye ve Farisî	"	: Osman Zühdi Efendi
Coğrafya ve Kozmografya	"	: Esaduryan Efendi
Cebir	"	: Murad Nihad Efendi
Müsellesat, Hesab-ı Nazari ve Hendese	"	: Ahmed Şükrü Efendi
Rumca	"	: Jan Efendi

⁹⁹ SNMU, 1318, s. 1345-1346.

¹⁰⁰ SVS, Selanik, H. 1318, s. 323-324.

Hesab-ı Amelive Makine	"	: Ahmed Şükrü Efendi
Bulgarca	"	: Hüseyin Efendi

1902-1903 (H. 1320) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁰¹

Hikmet-i Tabiiye ve Makine	Muallimi	: Saib Bey
Usul-i Defteri	"	: Rıza Bey (top. yüzbaşı)
Edebiyat ve Arabî	"	: Cevdi Efendi
Malûmât-ı Fenniye ve Fransızca	"	: Gazaros Lütfi Efendi
Mevalid ve Tarih	"	: İbrahim Efendi
Kavanin ve Resim	"	: Ziya Efendi
Hüsn-i Hatt	"	: Mehmed Efendi
Ulûm-i Diniyye, Ahlak ve Farisî	"	: Osman Zühdi Efendi
Servet ve Kitabet-i Resmîye	"	: Reşid Bey
Coğrafya, Kimya ve Kozmografya	"	: Bayram Fehmi Efendi
Cebir ve Bulgarca	"	: Cemal Efendi
Müsellesat, Hesab-ı Nazari, Hesab-ı Ameli ve Hendese	"	: Şefik Efendi
Rumca	"	: Jan Efendi
Hıfzıssıhha ve Türkçe	"	: Mithat Şükrü Bey

1904-1905 (H. 1322) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁰²

Kimya, Mevalid. Mekanik ve Türkçe	Muallimi	: Abdullah Efendi
Usul-i Defteri, Ahlak, Ulûm-i Diniyye ve Farisî"		: Sait Efendi
Arabî	"	: Cevdi Efendi
Malûmât-ı Fenniye, Tarih ve Fransızca	"	: Ömer Lütfi Efendi
Kavanin	"	: Ziya Efendi
Hüsn-i Hatt	"	: Gazaros Efendi
Resim	"	: Ziya Efendi (yüzbaşı)

¹⁰¹ SVS, Selanik, H. 1320, s. 382-383.

¹⁰² SVS, Selanik, H. 1322, s. 300-301.

Servet ve Kitabet-i Resmîye	"	: Reşid Bey
Coğrafya, Coğrafya-i Ticaret ve Sanayi	"	: İsmail Hakkı Efendi
Kozmografya, Hendese ve Müsellesat	"	: Mithat Şükrü Bey
İstatistik, Hesap ve Usul-i Muhasebe	"	: Bayram Fehmi Efendi
Hatt-ı Türkî	"	: Mehmed Naci Efendi
Bulgarca	"	: Cemal Bey
Malûmât-ı Ziraiye ve Sıhıye	"	: Mehmed Tevfik Efendi
İmtia-i Ticaret	"	: Muslihiddin Efendi
Rumca	"	: Jan Efendi

1906-1907 (H. 1324) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁰³

Kimya, Hikmet, Mekanik ve Mevalid	Muallimi	: Abdullah Efendi
Usul-i Defteri	"	: Hikmet Bey
Arabî	"	: Cevdi Efendi
Cebir ve Hesap	"	: Müştak Lütfi Efendi
Fransızca	"	: Gazaros Efendi
Kavanin	"	: Rıza Efendi
Resim	"	: Ziya Efendi
Ulûm-i Diniyye ve Ahlak	"	: Sait Efendi
Farisî ve Coğrafya	"	: İsmail Hakkı Efendi
Servet ve Kitabet	"	: Adil Bey
Kozmografya ve Hendese	"	: Mithat Bey
Türkçe ve Tarih	"	: Ömer Lütfi Efendi
Hatt-ı Türkî	"	: Mehmed Naci Efendi
Bulgarca	"	: Hüsnü Naim Efendi
Malûmât-ı Ziraiye	"	: İhsan Efendi
Jimnastik	"	:-
Rumca	"	: Jan Efendi

¹⁰³ SVS, Selanik, H. 1324, s. 236-237.

1907-1908 (H. 1325) Yılında Selanik Yatılı İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁰⁴

Kimya, Mevalid, Mekanik ve Hikmet	Muallimi	: Mahmud Efendi
Usul-i Defteri	"	: Hikmet Bey
Arabî ve Edebiyat-ı Osmaniye	"	: Cevdi Efendi
Cebir, Hesap ve Müsellesat	"	: Müştak Lütfi Efendi
Fransızca ve Coğrafya	"	: Gazaros Efendi
Kavanin	"	: Rıza Efendi
Resim	"	: Ziya Efendi (yüzbaşı)
Ulûm-i Diniyye	"	: Sait Efendi
Farisî ve Kitabet-i Resmiye	"	: İsmail Hakkı Efendi
Kozmografya ve Hendese	"	: Mithat Bey
Türkçe ve Tarih	"	: Faik Efendi
Hatt-ı Türkî	"	: Mehmed Naci Efendi
Bulgarca	"	: Hüsnü Naim Efendi
Malumat-ı Ziraiye	"	: İhsan Efendi
Jimnastik	Muallim Vekili:	Halil Fikri Efendi
Rumca	"	: Jan Efendi

Yukarı ki verilerden anlaşılacağı gibi Selanik Yatılı İdâdîsinde sadece sivil değil aynı zamanda çeşitli askeri rütbeye sahip öğretmenler de görev yapmıştır. Örnek verecek olursak; Resim dersini Yüzbaşı Tevfik Bey, Bulgarca dersini Mülazım-ı Evvel Hüseyin Efendi, Usul-i Defteri dersini ise Topçu Yüzbaşı Rıza bey okutmuştur.

Öğretmenlerin görev ve sorumluluklarına gelindiğinde ise, mesai saatlerinde okulda bulunmak, derslere girerek eğitim ve öğretim faaliyetlerini yürütmek, alıştırma gereken derslerle ilgili ödevler vermek ve bu verilen ödevleri kontrol etmekle ayrıca sınıfın düzenini sağlamakla yükümlüdürler.¹⁰⁵

Selanik İdâdîsi Bulgarca dersini okutan muallim Yüzbaşı Hüseyin Efendinin Drama jandarma binbaşılığını tayini çıkmıştır. Açık kalan Bulgarca öğretmenliği kadrosu için başvurular alınmıştır. Başvuru yapan kişiler arasından seçim yapmak için; Bulgarcaya

¹⁰⁴ SVS, Selanik, H. 1325, s. 466-467.

¹⁰⁵ SNMU, 1318, s. 485.

vakıf olan Selanik'te Daruttahsil adlı Sırp mektebi öğretmenlerinden Viliç Efendi tarafından Türkçeden Bulgarcaya ve Bulgarcadan Türkçeye çeviri, Bulgarca verilen cümlelerin kelime ve gramer tahlili gibi sorular sorarak yazılı sınav yapılmıştır. Vilayet maiyetinde memur olarak çalışan Cemal Efendi'nin sınav kâğıdı diğer adaylarınkinden daha başarılı bulunmuştur. Sınav sonucuna göre Cemal Efendi açık olan Bulgarca muallimliğine atanmıştır.¹⁰⁶

Bu atamadan da anlaşılacağı üzere; Selanik Yatılı İdâdisinde herhangi bir sebeple boşalan bir öğretmenlik kadrosuna yeni bir atama yapılırken, alanında ehil kişilerce kurulan komisyon tarafından yazılı sınav yapıldığı öğretmenliğe liyakat sahibi kişilerin atanmasına özen gösterildiği anlaşılmaktadır.

Selanik Yatılı İdâdisine ülkenin çeşitli idâdilerinden öğretmenler tayin olmuştur. Örnek olarak; Konya idâdisinden istifa eden Serab Efendi Selanik Yatılı İdâdisi üçüncü muavinliğine tayin edilmiştir.¹⁰⁷ Tatil zamanlarında öğretmenlerin izin almadan görevli oldukları yerden ayrılmaları yasaktı. Nitekim okulun üçüncü muavini Şefik Efendi'nin genel sınavlardan sonraki tatil de evlenmek ve memuriyete başlangıcından beri ziyaret edemediği akrabalarını görmek üzere Balıkesir'e gitmesine müsaade edilmemiştir.¹⁰⁸

Selanik Yatılı İdâdisi öğretmenleri ve diğer çalışanları hakkında usulsüzlük yaptıkları gerekçesiyle bazı soruşturmalar yapılmıştır. Selanik İdâdisi Bulgarca öğretmeni Abdülazim Efendi'nin Kosova Bulgar Mektepleri Müfettişliğinde görev yaptığı sırada tercüme-i hal kâğıdı verdiği dair bir kayıt ve bilgi bulunmadığı gerekçesiyle araştırma yapılmış söz konusu kâğıdın dosyada muhafaza altında olduğu anlaşılmıştır.¹⁰⁹

Selanik İdâdisi ikinci müdürü Said ve kâtibi Burhan efendiler tarafından çok büyük bir yolsuzluk yapıldığı ve yapılan yolsuzluğa da maarif müdürünün göz yumduğuna dair güvenilir bir muhbir imzasıyla hilafet makamına bir ihbarname gönderilmiştir. Gönderilen ihbarname ile okul hesaplarının incelenmesi ve sonucun bir rapor halinde bildirilmesi için komisyon görevlendirilmiştir.¹¹⁰

¹⁰⁶ BOA, *MF. MKT*, 652/8.

¹⁰⁷ BOA, *MF. MKT*, 714/19.

¹⁰⁸ BOA, *MF. MKT*, 705/51.

¹⁰⁹ BOA, *MF. MKT*, 1089/8

¹¹⁰ BOA, *MF. MKT*, 995/52

1.1.4. Öğrenciler

İdâdîlere öğrenci alımı sırasında aranan şartlar ilk olarak Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile düzenlenmiştir. Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesine göre açılması kararlaştırılan idâdîlere alınması kararlaştırılmış olan öğrencilerin kabulü rüşdiyelerden mezun olmalarına bağlanmıştır.¹¹¹ Zaman içinde idâdîler, ülke genelinde artmaya başlayınca idâdîlere öğrenci kabul şartlarında bir takım değişiklik ihtiyacı duyulmuş bu ihtiyaçlar doğrultusunda yeni talimatnameler düzenlenmiştir.

1892'de (R. 1308) yayınlanan talimatnameden anladığımız kadarıyla taşra idâdîleri 5 ve 7 yıllık diye ikiye ayrılmıştır. 7 yıllık idâdîlerin ilk üç yılı rüşdiye, dört yılı ise idâdî derecesindedir. İptidai diplomasıyla idâdî okullarına kayıt olmak isteyenler sınavsız olarak birinci sınıfa, rüşdiye diplomasıyla ise idâdîlerin dördüncü yılına sınavsız kayıt edileceklerdi. 5 yıllık idâdîlerin ilk üç yılı rüşdiye, iki yılı ise idâdî derecesindedir. 5 yıllık idâdîlerden mezun olan öğrencilerin diplomalarına iki yıllık idâdî eğitimi aldıkları yazılırdı. İstanbul idâdîlerinin dördüncü yılı ve 7 yıllık idâdîlerin son sınıfından mezun olanlara tam diploma verilirdi.¹¹²

Öğrencilerin 5 yıllık idâdîlerden 7 yıllık okula geçiş hakkı vardı. Şöyle ki, 5 yıllık idâdîlerinden mezun olanlar 7 yıllık okulların altıncı senesine, İstanbul idâdîlerinin ise üçüncü senesine girebilmekteydi. Öğrencilerin okula kayıt için aşı kâğıdı, sağlık raporu, önceden mezun olduğu okul diploması ve Osmanlı Tezkeresi belgelerini getirmeleri gerekmektedir.¹¹³

Selanik'te öğrencilerin okula kabulü konusunda 1311 tarihli Selanik Vilayet Salnamesine göre değerlendirme yapacağız. Buna göre ilk etapta okulda bu konuda uygulanan kurallar şöyledir.

1. Beşi idâdî, ikisi âli olmak üzere okul yedi sınıftan ibaret olup idâdî sınıflarının ilk iki senesi dersleri rüşdiye mektepleri tedrisatına denk bulunduğundan idâdîlerden diploması olanlar yüksek sınıfların birinci yani

¹¹¹ Demirel, *a.g.t.*, s. 80.

¹¹² Mahmud Cevad İbn'üş Şeyh Nafi, *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı*, Yayına Hazırlayanlar: M. Ergün, T. Duman, S. Arıbaş, H. H. Dilaver, Ankara, 2002, s. 382.

¹¹³ Cevad, *a.g.e.*, s. 383.

okulun altıncı senesine ve rüşdiye diploması olanlar okulun üçüncü ve ibtidai diploması olanlar birinci senesine kabul edileceklerdir. Müslim ve Gayrimüslim tebaa çocuklarında özel öğrenim görenler sınavla hak ettikleri sınıfa kabul olunur.

2. Okula kabul edilecek öğrencilerin öncelikle okul doktoru tarafından onaylı sağlık ve aşı belgesini ve tezkire-i Osmâniyyesini (Osmanlı vatandaşlığı belgesini, bu günkü nüfus cüzdanını) ve mezun olduğu okulun diplomasını bulundurmaları ve birinci sınıfa gireceklerin yaşça on birden küçük ve on beşten büyük olmamaları ve diğer sınıflara gireceklerin yaşça buna kıyas edilmeleri şarttır.
3. Ücretsiz alınacak yatılı öğrencilerin sayısı okulun yatılı kısmının kararlaştırılmış olan yarısı kadardır. Bunlar ihtiyaç sahibi, eğitime elverişli olanlarıyla aslı ve nesli malum olanlardan alınır. Ücretsiz öğrencilerin miktarı her halde kararlaştırılmış sayının yarısını geçemez.
4. Okulun ücreti istisnasız her okulda on iki Osmanlı Lirasıdır. Ücretle girecek öğrenciler giriş sırasında yıllık ücrete mahsuben dört lira ödeyecek ve kalan ücretin yarısı üç ay sonra ve diğer yarısı altı ay sonra ödenecektir.
5. Bir taksiti ödeyen öğrenci taksit dönemi sona ermeden önce okulu terk eder veya gündüzlü olarak devamla başlarsa vermiş olduğu taksitten kendisine bir şey iade olunmaz. Öğrencilerden alınacak ücret Maarif Sandığına teslim olup karşılığında maarif müdürüyle muhasebe memuru tarafından koçanlı makbuz verilir ve yevmiyeye gelir kaydedilir. Maarif müdürü olmayan yerlerde aynı işlem okul müdürüyle kâtabi tarafından yapılır ve ücret alınır.
6. Her yıl öğrencilerin kabulü zamanı ile o yıl alınacak yatılı öğrencinin sayısı iki ay önce vilayet gazeteleriyle ilan ve vilayetten resmi yazı ile bağlı yerlere bildirilecektir.
7. Okula ücretsiz girmek isteyen öğrenci mahalli hükümetine müracaatla fakir olduğunun tahkik edilmesi için bir dilekçe verecek ve havale olunup bu dilekçenin altına önce mahalli vergi kaleminden öğrencinin velisinin uhdesindeki emlakın değeri işaret ve ikinci olarak Ticaret Odaları bulunan yerlerde bu oda heyeti bulunan yerlerde belediye meclisleri tarafından velisinin mali ve ticari durumu, sanat ve uğraşısı bildirilip kendisinin

eğitime yatkın olduğu bildirilip mahalli idare meclisi onaylandıktan sonra söz konusu dilekçeyi alarak Maarif İdaresine verecektir. Mamafih maarif müdürünün bu konuda gerekli tahkikatı yapmasıyla ücretsiz alınmış olan öğrencilerin parasal durumunun iyi olduğu anlaşılırsa söz konusu öğrenci için ücret istemeye hakkı olacağı gibi durumu iyi olup da daha sonra yoksul düştüğü belirtildiği şekilde doğru tahkikat sonucu ortaya çıkanlar bulunursa böylelerinden ücret alınmayacaktır.

8. Okul ücretini ödemeyecek derecede fakir olduğu sabit olmayan öğrencinin ücretsiz kabulü kesinlikle yasaktır ve sorumluluğu vardır ve bu yolda kabul olunan öğrencilerin okul ücreti bunu yapanlara tazmin ettirilir.
9. 7. Madde de belirtildiği üzere fakirlik ve muhtaçlığı tahakkuk edenler maarif müdürlüğünden tezkere ile okula gönderilecek ve fakat idâdi diplomasına sahip olanlar diğerlerine ve rüşdiye diploması olanlar ibtidai diplomalarına tercihen kabul edilecektir.
10. Okula ücretsiz kabul edilecek öğrencilerin zekâ düzeyi, fakirliği gözetilmekle beraber her kaza halkından orantılı olarak alınmasına dikkat edilecektir.
11. Ücretsiz kabul olunmak üzere müracaat edenlerin sayısı o sene açık olan yerlerden fazla olduğu takdirde 7. madde hükümlerine uygun olarak aralarında yarışma sınavı yapılarak yetenek ve kudretçe üstün görülenler tercihen kabul edilecektir. İşbu sınav okul müdürünün başkanlığında okulun bazı öğretmenlerinden oluşan bir komisyonda icra edilir. Okul müdürü maarif müdürünün resmi tezkeresi olmadıkça ücretli-ücretsiz hiçbir öğrenciyi yatılı olarak kabul edemez.
12. Ders yılı içinde gündüzlü kısmından yatılıya nakletmek isteyen öğrencilerden tam yıl ücreti alınmayıp dilekçe verdikleri aybaşına kadar geçen aylara ait masraflar hesaplanıp yıllık ücretten düşülerek üst tarafı alınır.
13. Öğrencilerden yatılıdan gündüzlüye, gündüzlüden yatılıya yalnız bir kez geçmesi mümkün olup tekrarı kesinlikle yasaktır. Dersler başladıktan on beş gün sonra okula yeni öğrenci kabul olunmaz.

14. Merkez İdâdîsinin rüşdiye sınıflarına, Merkez ibtidailerinden diploma ile mezun olmuş yahut tebaa sınıfı çocuklarından o derecede tahsil görmüş olanlar alınacağı gibi kazalar rüşdiyelerinden diploma almış olanlardan okulun yatılı kısmında açık olan numaralara girmek isteyenler öğrenim derecelerinin gerektirdiği idâdî sınıfına kayıt ve kabul olunacak ve bağlı livalar idâdîlerinden mezun olanlar 1.madde de yazıldığı üzere merkez vilayet idâdîsinin altıncı sınıfına kayıt edilecektir.¹¹⁴

Maddelerden de anlaşıldığı gibi Selanik Yatılı İdâdîsinde okuyacak talebelerin kabul şartları, başarı veya başarısızlık durumları, sınav koşulları ve cezalar belli bir sisteme sokulmuştur. Okula kabul edilecek öğrencilerden çeşitli evraklar istenmiştir. Hekimden alınacak sıhhatli ve aşılı olduğuna dair rapor, okul yatılı olduğu için öğrencilerin birinde çıkacak olan bir hastalığın tüm öğrencilere yayılmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Aynı şekilde öğrencilere belli yaş sınır getirilmesi öğrencilerin aralarında yaş farkında dolayı problem çıkmasının önüne geçilmek amaçlanmıştır. Paralı olarak okuyacak öğrencilerin yatıracağı ücret miktarı bütün idâdîlerde uygulanmakta olan on iki liradır. Ücretler makbuz karşılığında maarif sandığına aktarılmaktaydı. Böylece elde edilen gelirin gereksiz bir şekilde harcanmasına mani olunmuştur.

Selanik Yatılı İdâdîsinde ilk açıldığı dönemden itibaren ne kadar öğrencinin eğitim gördüğünü Maarif Salnamelerinde ve de Selanik Vilayet Salnamelerinden öğrenmekteyiz. Salnamelere göre 1892-1908 tarihleri arasında Selanik Yatılı idâdîsinde okuyan öğrencilerin sayıları şu şekildedir.

1892-1893 (H. 1310) Yılında Selanik Yatılı İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹¹⁵

300

1893-1894 (H. 1311) Yılında Selanik Yatılı İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹¹⁶

Yatılı: 85

Gündüzlü: 184

¹¹⁴ SVS, Selanik, H. 1311, s. 131-135.

¹¹⁵ SVS, Selanik, H. 1310, s. 84.

¹¹⁶ SVS, Selanik, H. 1311, s. 130.

Toplam: 269

1894-1895 (H. 1312) Yılında Selanik Yatılı İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹¹⁷

Yatılı: 85

Gündüzlü: 184

Toplam: 269

1895-1896 (H. 1313) Yılında Selanik Yatılı İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹¹⁸

Yatılı: 127

Gündüzlü: 133

Toplam: 260

1897-1898 (H. 1315) Yılında Selanik Yatılı İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹¹⁹

Yatılı: 127

Gündüzlü: 133

Toplam: 260

1898-1899 (R. 1314-1315) Ders Yılında Selanik Yatılı İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹²⁰

	Yatılı	Gündüzlü
Müslim:	76	65
G. Müslim:	17	33
Toplam:		191

1899-1900 (R. 1315-1316) Ders Yılında Selanik Yatılı İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹²¹

	Yatılı	Gündüzlü
Müslim:	100	93
G. Müslim:	18	41
Toplam:		252

¹¹⁷ SVS, Selanik, H. 1312, s. 111.

¹¹⁸ SVS, Selanik, H. 1313, s. 115.

¹¹⁹ SVS, Selanik, H. 1315, s. 252. Aynı yıl 1316 Sayılı Maarif Salnamesinde 78 yatılı, 95 gündüzlü olmak üzere toplam 173 öğrenci bulunduğu yazmaktadır. Bkz. *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye*, H. 1316, Matbaa-i Amire, s. 1057.

¹²⁰ SNMU, 1317, s. 1207.

¹²¹ SNMU, 1318, s. 1346.

1900-1901(H. 1318) Yılında Selanik Yatılı İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹²²

Yatılı:	118
Gündüzlü:	133
Toplam:	251

1902-1903 (H. 1320) Yılında Selanik Yatılı İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹²³

Yatılı:	118
Gündüzlü:	133
Toplam:	251

1904-1905 (H. 1322) Yılında Selanik Yatılı İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹²⁴

Yatılı:	250
Gündüzlü:	200
Toplam:	450

1906-1907 (H. 1324) Yılında Selanik Yatılı İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹²⁵

Yatılı:	264
Gündüzlü:	212
Toplam:	476

1907-1908 (H. 1325) Yılında Selanik Yatılı İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹²⁶

Yatılı:	264
Gündüzlü:	212
Toplam:	476

Günümüz eğitim sisteminde var olan öğrencilerin okullar arası nakil sisteminin Selanik Yatılı İdâdîsinde de görmekteyiz. Şöyle ki, Selanik Yatılı İdâdîsine Bulgaristan komiserliği tarafından kayıt ve kabul olunmak üzere Nuri oğlu Ahmed Efendi, Emin oğlu Mehmed Efendi, Emin oğlu Ahmed Efendi ve Hacı Hasan oğlu Mahmud Efendi adında 4

¹²² SVS, Selanik, H. 1318, s. 317. Aynı yıl 1319 Sayılı Maarif Salnamesinde 139 yatılı, 142 gündüzlü olmak üzere toplam 281 öğrenci bulunduğu yazmaktadır. Bkz. *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye*, H. 1319, Matbaa-i Amire, 1319, s. 617.

¹²³ SVS, Selanik, H. 1320, s. 376. Aynı yıl 1321 Sayılı Maarif Salnamesinde 168 yatılı, 205 gündüzlü olmak üzere toplam 373 öğrenci bulunduğu yazmaktadır. *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye*, H. 1321, Asr Matbaası, 1321, s. 514.

¹²⁴ SVS, Selanik, H. 1322, s. 294.

¹²⁵ SVS, Selanik, H. 1324, s. 231.

¹²⁶ SVS, Selanik, H. 1325, s. 461.

öğrenci gönderilerek kaydı yapılmıştır.¹²⁷ Bosna Hersek Müslüman çocuklarından her yıl belli bir miktar öğrencinin Dersâdet okullarına kaydı zorunlu olduğundan; Bosnalı Abdullah oğlu Fehim, Mostarlı Ali oğlu Salih, Banyalukalı İbrahim oğlu Cafer ve Tuzlalı Mehmed oğlu Osman adlı dört kişinin de Selanik İdâdîsine kaydı yapılmıştır.¹²⁸

İdâdî öğrencilerden bazılarında soruşturma açıldığı görülmüştür. Örneğin altıncı sınıf öğrencilerinden Yanyalı Hacı Efendi isimli öğrenci Sofya da basılan Arnavutça Drina adlı gazetenin Selanik'te dağıtımına aracılık ettiği gerekçesiyle hıyanetle yargılanmıştır.¹²⁹

Mekâtib-i İdâdîyye Talimatında idâdîlerdeki yatılı öğrencilere senelik olarak verilen elbise ve eşyanın cinsi şöyledir.¹³⁰

Elbise veya Eşyanın İsmi	Adet	Çift
Fes ve püskül	2	-
İskarpin	-	3
Yüz havlusu	3	-
Gömlek	4	-
Don	4	-
Çorap	-	4
Mendil	6	-
Setre	1	-
Yelek	1	-
Pantolon	2	-
Kaput (Her iki senede bir defa)	1	-

Öğrencilere verilen elbiseler yıl boyunca okul içinde ve dışında sürekli giyildiğinden eskiyip yırtılmaktadır. Selanik gibi birçok muntazam halkın bir arada yaşadığı yerde öğrencilerin pejmürde kıyafetlerle gezmeleri uygun görülmemiştir. Öğrencilere okul içinde giymek üzere melton kumaştan bir pantolon ve bir ceket, okul dışında giymek üzere setre yelek pantolondan oluşan bir takım elbise yaptırılmıştır. Selanik yazın çok sıcak olduğundan pantolon üstüne giymek üzere renkli keten bir ceket yaptırılması her ne kadar

¹²⁷ BOA, *MF. MKT*, 714/19.

¹²⁸ BOA, *MF. MKT*, 957/19.

¹²⁹ BOA, *MF. MKT*, 621/38.

¹³⁰ Demirel *a.g.t.*, s. 100.

talimatnameye aykırı olsa da yerel ihtiyaçlar doğrultusunda yaptırılmasına izin verilmiştir.¹³¹

İdâdîlerde satılabilecek yiyecek ve içecekler sınırlanmıştır ve bu yiyecek içecekler okul müdürleri tarafından düzenli kontrole tabi tutulmuştur. Bunun amacı öğrencilere fahiş fiyatla ürün satılmasını önlemektir. Öğrencilere verilen yemeklerin fiyatlarında zamanla artış veya azalış gözlemlenmiştir. Bunun sebebi olarak yatılı öğrencilere verilen üzüm, kiraz, çilek, ayva, elma, armut, kavun, karpuz, portakal gibi meyvelerin ilk çıktığı zamanlarda fiyatları doğal olarak düşmüş, meyvelerin zamanı geçince piyasa da az bulduklarından dolayı fiyatlar doğal olarak artmıştır.¹³²

İdâdîden mezun olan öğrenci sayısı kayıt yaptıran öğrenci sayısı ile orantısızdır. İdâdîden bazı seneler hiç öğrenci mezun vermemiş bazı yıllar ise çok az sayıda öğrenci mezun edebilmiştir. 1894-1895 yılında idâdîden 8 Müslim, 1 Gayrimüslim olmak üzere toplam 9 öğrenci mezun olmuştur.¹³³ 1895-1896 yılında 4 Müslim ve 4 Gayrimüslim olmak üzere toplam 8 öğrenci mezun olmuştur.¹³⁴

1.1.5. Fiziki Mekân, Öğretim Araç ve Gereçleri

Okulun kuruluşu başlığı altında okulun yapımı ve fiziki özelliklerinden bahsedildiği üzere, bu bölümde daha çok öğretim araç ve gereçleri ile idâdî binalarının içerisinde bulunan fiziki birimler üzerinde durulacaktır.

İdâdî binasının yapımında ve sonrasında binanın kullanılması sırasında çeşitli fiziki gereçlere ve güvencelere ihtiyaç duyulmuştur. Özellikle idâdî binasına sigorta yaptırılması zorunlu ve elzem kılınmıştır. Ayrıca çıkabilecek herhangi bir yangın ihtimaline okulun yangından korunması için bir adet yangın tulumbası alınmıştır.¹³⁵

Okul, büyümeye ve sınıf sayıları artmaya devam ettikçe okul araç gereçleri için yapılan harcamalar artmıştır. Eksiklerin tamamlanması için Maarif Müdürlüğüne ihtiyaçlar belirtilmiştir. Selanik İdâdîsi bünyesinde ticaret ve sanayi şubesinin açılmasına karar

¹³¹ BOA, MF. MKT, 1034/42.

¹³² BOA, MF. MKT, 126/5

¹³³ *Maarif-i Umumiye Nezaret-i Celilesi İdaresinde Bulunan Mekatib-i İbtidaiye, Rüşdiye, İdâdiye, Âliye ile Mekatib-i Hususiye ve Ecnebiyenin ve Dersaâdet'te Tahriri İcra Kılınan ve Taşrada Mevcut Bulunan Kütüphanelerin İstatistiği*, 1310–1311 Sene-i Dersiye-i Maliyesine Mahsustur, Dersaâdet, s. 25.

¹³⁴ *Maarif-i Umumiye Nezaret-i Celilesi İdaresinde Bulunan Mekatib-i İbtidaiye, Rüşdiye, İdâdiye, Âliye ile Mekatib-i Hususiye ve Ecnebiyenin ve Dersaâdet'te Tahriri İcra Kılınan ve Taşrada Mevcut Bulunan Kütüphanelerin İstatistiği*, 1311–1312 Sene-i Dersiye-i Maliyesine Mahsustur, Dersaâdet, s. 25.

¹³⁵ BOA, İ. RSM, 16/21.

verilmiştir. Bu karar sonrasında okul binasının fiziki yapısında bazı değişimler gerektiği gibi, çeşitli araç gereçlere de ihtiyaç duyulmuştur.

Okulun alt katında bulunan depolardaki eşyalar çıkartılarak sınıf haline getirilmiştir. Yine bazı sınıflar ortadan ikiye bölünerek birden fazla sınıf meydana getirilmiştir. Oluşturulan bu yeni sınıflara soba, yazı tahtası, öğretmen kürsüsü ve ders sırası yaptırılmıştır.¹³⁶

Selanik Yatılı İdâdîsine su ve hava gazı tesisatı döşenmesi için ayrıca ödenekler aktarılmış, böylece okulun tam donanımlı olması sağlanmaya çalışılmıştır.¹³⁷ Okul için Avrupa'dan getirilmiş olan araç gereçlerin gereği gibi korunması için okul içinde özel bir yer olmaması ve büyük paralar ödenerek alınan malzemelerin rutubet ve tozdan korunması için dört adet büyük dolap alınmıştır.¹³⁸ Artan öğrenci miktarı için çift kişilik 25 adet sıra yaptırılmıştır.¹³⁹

Selanik Yatılı İdâdî binası yapımı esnasında gereken yerlere paratoner konulması unutulmuş, okul binası yüksek ve etrafı açık bir yerde inşa edilmiş olduğundan yıldırım düşmesi riskine karşı dört adet paratoner satın alınarak okula koyulmuştur.¹⁴⁰ Selanik Yatılı İdâdîsi hem yatılı hem gündüzlü idâdîlerdendi, bu sebeple çoğu idâdîde olduğu gibi bünyesinde öğrencilerin alışveriş yapabileceği bir kantin barındırmaktaydı. İdâdîlerde bulunan kantinlerin işletmesi genellikle ihale yapılarak bir işletmeciye devredilirdi ve bu ihalelerden elde edilecek gelir genellikle muhasebe memurları tarafından maarif sandıklarına aktarılırdı.¹⁴¹

Kantinde; kâğıt, kalem, mürekkep, defter ve lif satılmaktaydı. Ayrıca kantinde satılacak ürünlerde yaz kış ayrımı yapılmıştır. Kış mevsiminde kantinde şunlar satılırdı: Ekmek, peynir, zeytin, tuzlu balık, muhallebi, tavukgöğsü, aşure, sütlü aş, ekmek kadayıf, tel kadayıf, helva, yumurta, salep, elma, portakal, limon, mandalina, ceviz, kuru üzüm satılmaktaydı. Yaz mevsiminde ise, Şerbet, dondurma, kiraz, zerdali, armut, taze üzüm, karpuz, kavun, incir, taze badem, taze ceviz, taze fındık, marul, yumurta, süt, yoğurt, peynir tatlısı, fasulye piyazı, yeşil salata gibi gıdalar satılmaktaydı.¹⁴²

¹³⁶ BOA, *MF. MKT*, 705/6

¹³⁷ BOA, *MF. MKT*, 261/54

¹³⁸ BOA, *MF. MKT*, 118/51.

¹³⁹ BOA, *MF. MKT*, 122/45.

¹⁴⁰ BOA, *MF. MKT*, 666/14.

¹⁴¹ Demirel, *a.g.t.*, s.167.

¹⁴² BOA, *MF. MKT*, 145/20

İKİNCİ BÖLÜM

2. SELANİK TAŞRASINDA ORTAÖĞRETİM KURUMLARI

2.1. Drama İdâdîsi

2.1.1. Okulun Kuruluşu

Drama kasabasında Derviş Bali mahallesinde Hacı Mehmed oğlu Numan sülalesine ait eski Mahkeme-i Şer'iyeye Dairesinin de üzerinde bulunduğu vakıf arazisinin bir kısmı, vakıf sahibi ikna edilerek yıllık on iki lira zemin kirası verilerek okul inşasına başlanmıştır.¹⁴³ Açılması planlanan okulun kapasitesi 300 kişiliktir.¹⁴⁴

1888/1889 yılında Drama kasabasında idâdî binası açılmıştır.¹⁴⁵ Böylelikle Selanik vilayetinde açılan resmi idâdî sayısı iki olmuştur. 1894-1895 yıllarında Drama'da bulunan idâdî Selanik Yatılı İdâdîsinin aksine gündüzlü ve beş yıllıktır.¹⁴⁶ Drama gündüzlü idâdîsinin yatılıya dönüştürülmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Ancak yeterli miktarda mali imkân bulunmadığından ötürü okulun yatılıya dönüşümü sağlanamamıştır. Bu nedenle yedi senelik ve yatılı idâdîde okumak isteyen öğrencilerin Selanik Yatılı İdâdîsinde eğitimlerine devam etmeleri kararlaştırılmıştır.¹⁴⁷

2.1.2. Okulun Öğretim Kadrosu ve Öğrenciler

Selanik Vilayet Salnamelerine göre 1892-1908 (H. 1310-1325) tarihleri arasında okulda görev yapmış öğretmenler şu şekildedir.

1892-1893 (H. 1310) Yılında Drama İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁴⁸

Müdür		: Sadık Efendi
Türkçe, Lûgat ve İmla, Farisî ve Kavaid	Muallimi	: Rasim Efendi
Usul-i Defteri, Ulûm-i Diniyye ve Arabî	"	: İbrahim Efendi
Malûmât-ı Fenniye ve Ulûm-i Tabiiye	"	: Sadık Efendi

¹⁴³ BOA, MF. MKT, 674/31.

¹⁴⁴ BOA, BEO_132/9898.

¹⁴⁵ F. Demirel, "Selanik Vilayetinde Modern Eğitim Kurumlarının Teşkili ve Gelişimi", s. 1882.

¹⁴⁶ F. Demirel, "Selanik Vilayetinde Modern Eğitim Kurumlarının Teşkili ve Gelişimi", s. 1883.

¹⁴⁷ BOA, BEO_132/9898.

¹⁴⁸ SVS, Selanik, H. 1310, s. 177.

Hüsn-i Hatt	"	: Abdullah Efendi
Resim	"	: Hirsto Efendi
Fransızca, İnşa ve Kitabet	"	: Sadık Efendi
Coğrafya ve Tarih	"	: Ömer Lütfi Efendi
Hesap ve Hendese	"	: Bahattin Efendi

1893-1894 (H. 1311) Yılında Drama İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁴⁹

Müdür		: Şükrü Efendi
Türkçe ve Farişî	Muallimi	: Rasim Efendi
Usul-i Defteri, Coğrafya ve Tarih	"	: Lütfi Efendi
Malûmât-ı Fenniye Fransızca, İnşa ve Kitabet"		: Şükrü Efendi
Hüsn-i Hatt	"	: Mehmed Efendi
Resim	"	: Münhal
Ulûm-i Diniyye ve Arabî	"	: İbrahim Efendi
Hesap ve Hendese	"	: Bahattin Efendi

1894-1895 (H. 1312) Yılında Drama İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁵⁰

Müdür		: Şükrü Efendi
Türkçe ve Farişî	Muallimi	: Rasim Efendi
Usul-i Defteri, Coğrafya ve Tarih	"	: Lütfi Efendi
Malûmât-ı Fenniye, Fransızca, İnşa ve Kitabet"		: Şükrü Efendi
Hüsn-i Hatt	"	: Mehmed Efendi
Resim	"	: Münhal
Ulûm-i Diniye ve Arabî	"	: Osman Efendi
Hendese	"	: Bahattin Efendi

1895-1896 (H. 1313) Yılında Drama İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁵¹

¹⁴⁹ SVS, Selanik, H. 1311, s. 490-491.

¹⁵⁰ SVS, Selanik. H. 1312, s. 464-465.

¹⁵¹ SVS, Selanik, H. 1313, s. 420-421.

Müdür		: Şükrü Efendi
Türkçe ve Farisî	Muallimi	: Rasim Efendi
Usul-i Defteri, Tarih, Resim ve Coğrafya	"	: Lütfi Efendi
Malûmât-ı Fenniye İnşa ve Kitabet, Fransızca"		: Şükrü Efendi
Hüsn-i Hatt	"	: Mehmed Efendi
Ulûm-i Diniyye ve Arabî	"	: Osman Efendi
Hendese	"	: Bahattin Efendi

1897-1898 (H. 1315) Yılında Drama İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁵²

Müdür		: Abdülkerim Nadir Bey
Türkçe ve Farisî	Muallimi	: Hafız Mustafa Efendi
Usul-i Defteri, İnşa ve Kitabet ve Coğrafya	"	: Lütfi Efendi
Malûmât-ı Fenniye, Fransızca ve Tarih	"	: Nadir Bey
Hüsn-i Hatt	"	: Münhal
Resim ve Hesap	"	: İbrahim Efendi
Ulûm-i Diniyye ve Arabî	"	: Osman Efendi
Hendese	"	: Bahattin Efendi

1900-1901 (H. 1318) Yılında Drama İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁵³

Müdür		: Abdülkerim Nadir Bey
Türkçe, Usul-i Defteri Resim ve Coğrafya	Muallimi	: Müştak Lütfi Efendi
Malûmât-ı Fenniye, Fransızca ve Tarih	"	: Abdülkerim Nadir Efe.
Hüsn-i Hatt	"	: Mehmed Rahmi Efendi
Hesap	"	: İbrahim Efendi
Ulûm-i Diniyye ve Arabî	"	: Osman Efendi

¹⁵² SVS, Selanik, H. 1315, s. 538. Aynı yıl 1316 Sayılı Maarif Salnamesinde Hıfzıssıhha ve Cebir dersinin de olduğu, İnşa ve Kitabet dersinin olmadığı yazıyor. Bkz. *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye*, H. 1316, Matbaa-i Amire 1316, ss. 1058-1059.

¹⁵³ SVS, Selanik, H. 1318, s. 259. Aynı yıl 1319 Sayılı Maarif Salnamesinde Hıfzıssıhha, Cebir ve Ahlak dersinin de olduğu, İnşa ve Kitabet dersinin olmadığı yazıyor. Bkz. *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye*, H. 1319, Matbaa-i Amire 1319, s. 618.

İnşa ve Kitabet, Farisî " : Hafız Mustafa Efendi

1902-1903 (H. 1320) Yılında Drama İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁵⁴

Müdür		: Faik Bey
Türkçe, Resim, Hendese, Ahlak ve Cebir	Muallimi	: Müştak Lütfi Efendi
İlm-i Eşya ve Hıfzıssıhha, Usul-i Defteri	"	: Faik Bey
Farisî	"	: Hafız Mustafa Efendi
Hüsn-i Hatt	"	: Mehmed Rahmi Efendi
Hesap	"	: İbrahim Efendi
Ulûm-i Diniyye, Arabî ve Tarih	"	: Osman Efendi
Fransızca ve Coğrafya	"	: Faik Bey

1904-1905 (H. 1322) Yılında Drama İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁵⁵

Müdür		: Adil Bey
Türkçe, Hendese, İlm-i Eşya, Hıfzıssıhha, Cebir Muallimi		: Adil Bey
Farisî	"	: Hafız Mustafa Efendi
Usul-i Defteri, Coğrafya ve Tarih	"	: Tahir Efendi
Hüsn-i Hatt	"	: Mehmed Rahmi Efendi
Resim, Fransızca ve Hesap	"	: Müştak Lütfi Efendi
Ulûm-i Diniyye ve Arabî	"	: Osman Efendi

1906-1907 (H. 1324) Yılında Drama İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁵⁶

Müdür		: Adil Bey
Türkçe, Resim ve Hendese	Muallimi	: Adil Bey
Farisî, Tarih ve Coğrafya	"	: Tahir Efendi

¹⁵⁴ SVS, Selanik, H. 1320, s. 276. Aynı yıl 1321 Sayılı Maarif Salnamesinde Malumat-ı Ziraiye dersinin de olduğu, Ahlak dersinin olmadığı yazıyor. Bkz. *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye*, H. 1321, Asr Matbaası, 1321, s. 515.

¹⁵⁵ SVS, Selanik, H. 1322, s. 206.

¹⁵⁶ SVS, Selanik, H. 1324, s. 465.

Ahlak	"	: Hafız Mehmed Efendi
Hüsn-i Hatt	"	: Mehmed Rahmi Efendi
Hesap, Fransızca ve Ziraat	"	: Süleyman Efendi
Kitabet, Ulûm-i Diniyye ve Arabî	"	: Osman Efendi

1907-1908 (H. 1325) Yılında Drama İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁵⁷

Müdür		: Adil Bey
Türkçe, Resim ve Hendese	Muallimi	: Adil Bey
Farisî, Coğrafya ve Tarih	"	: Tahir Efendi
Ahlak	"	: Hafız Mehmed Efendi
Hüsn-i Hatt	"	: Mehmed Rahmi Efendi
Hesap, Ziraat ve Fransızca	"	: Süleyman Efendi
Kitabet, Ulûm-i Diniyye ve Arabî	"	: Osman Efendi

Maarif Salnamelerine göre 1897-1903 tarihleri arasında Drama İdâdîsinde okuyan öğrencilerin sayıları şu şekildedir.

1897-1898 (R. 1313-1314) Ders Yılında Drama İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹⁵⁸

Müslim:	79
G. Müslim:	4
Toplam:	83

1898-1899 (R. 1314-1315) Ders Yılında Drama İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹⁵⁹

Müslim:	72
G. Müslim:	5
Toplam:	77

¹⁵⁷ SVS, Selanik, H. 1325, s. 422.

¹⁵⁸ *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye*, H. 1316, Matbaa-i Amire, 1316, s. 1059.

¹⁵⁹ *SNMU*, 1317, s. 1208.

1899-1900 (R. 1315-1316) Ders Yılında Drama İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹⁶⁰

Müslim:	68
G. Müslim:	6
Toplam:	74

1900-1901 (R. 1316-1317) Ders Yılında Drama İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹⁶¹

Müslim:	92
G. Müslim:	3
Toplam:	95

1902-1903 (R. 1318-1319) Ders Yılında Drama İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹⁶²

Müslim:	95
G. Müslim:	4
Toplam:	99

Belirtilen yıllar arasında Drama İdâdîsinde 428 öğrenci bulunmaktadır. İdâdî öğrencilerinin 22'si gayrimüslimdir. Okulda ki gayrimüslim öğrencilerin miktarı müslim öğrencilere göre azdır. Öğrenci miktarlarında bazı yıllarda artış bazı yıllarda ise azalış gözlenmiştir.

Drama İdâdîsinden mezun öğrenci sayılarının çok az bir kısmına ulaşabildik. 1894-1895 yılında okuldan 1 Müslim öğrenci mezun olmuştur.¹⁶³ 1895-1896 yılında 3 Müslim öğrenci mezun olmuştur.¹⁶⁴

2.2. Siroz İdâdîsi

2.2.1. Okulun Kuruluşu

1887-1888 yılında Siroz sancağında idâdî açılmıştır. Siroz'da açılan okul, Selanik vilayetinin de açılmış olan üçüncü resmi idâdîdir.¹⁶⁵ Siroz idâdîsi gündüzlü olup beş yıllık idâdîlerdendir.

¹⁶⁰ SNMU, 1318, s. 1347.

¹⁶¹ SNMU, 1319, s. 618.

¹⁶² Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, H. 1321, Asr Matbaası, 1321, s. 515.

¹⁶³ BOA, MF. MKT, 249/16.

¹⁶⁴ M.İ 1310-1311, s. 25.

¹⁶⁵ F. Demirel, "Selanik Vilayetinde Modern Eğitim Kurumlarının Teşkili ve Gelişimi", s.1882

2.2.2. Okulun Öğretim Kadrosu ve Öğrenciler

Selanik Vilayet Salnamelerine göre 1892-1908 (H. 1310-1325) tarihleri arasında okulda görev yapmış öğretmenler şu şekildedir.

1892-1893 (H. 1310) Yılında Siroz İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁶⁶

Müdür		: Reşid Bey
Türkçe, Kavaid, Lûgat ve İmla, Kıraat	Muallimi	: Tahir Efendi
Farisî ve Arabî	"	: Hasan Ragıb Efendi
Usul-i Defteri, Malûmât-ı Fenniye	"	: Reşid Bey
Ulûm-i Tabiiye, Fransızca, İnşa ve Kitabet	"	: Reşid Bey
Hüsn-i Hatt	"	: Münhal
Resim	"	: -
Ulûm-i Diniyye ve Coğrafya	"	: Abdullah Efendi
Hesap ve Hendese	"	: Mehmed Efendi
Tarih	"	: Tahir Efendi

1893-1894 (H. 1311) Yılında Siroz İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁶⁷

Müdür		: Tevfik Bey
İNşa ve Kitabet, Malûmât-ı Fenniye	Muallimi	: Tevfik Bey
Türkçe, Kavaid, Lûgat ve İmla, Tarih, Kıraat	"	: Tahir Efendi
Farisî ve Arabî	"	: Hasan Ragıb Efendi
Usul-i Defteri, Fransızca ve Ulûm-i Tabiiye	"	: Tevfik Bey
Resim	"	: -
Ulûm-i Diniyye ve Coğrafya	"	: Abdullah Efendi
Hesap ve Hendese	"	: Mehmed Efendi

1894-1895 (H. 1312) Yılında Siroz İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁶⁸

Müdür		: Tevfik Bey
-------	--	--------------

¹⁶⁶ SVS, Selanik, H. 1310, s. 142-143.

¹⁶⁷ SVS, Selanik, H. 1311, s. 396.

¹⁶⁸ SVS, Selanik, H. 1312, s. 366.

İnşa ve Kitabet, Malûmât-ı Fenniye	Muallimi	: Tevfik Bey
Türkçe, Kavaid, Lûgat ve İmla, Tarih, Kıraat "		: Tahir Efendi
Farisî ve Arabî	"	: Hasan Ragıb Efendi
Usul-i Defteri, Fransızca ve Ulûm-i Tabiiye "		: Tevfik Bey
Resim	"	: -
Ulûm-i Diniyye ve Coğrafya	"	: Abdullah Efendi
Hesap ve Hendese	"	: Mehmed Efendi

1895-1896 (H. 1313) Yılında Siroz İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁶⁹

Müdür		: Sadık Efendi
İnşa ve Kitabet, Malûmât-ı Fenniye	Muallimi	: Sadık Efendi
Türkçe, Kavaid, Lûgat ve İmla, Tarih, Kıraat "		: Tahir Efendi
Farisî ve Arabî	"	: Hasan Ragıb Efendi
Usul-i Defteri, Fransızca ve Ulûm-i Tabiiye "		: Sadık Efendi
Resim	"	: -
Ulûm-i Diniyye ve Coğrafya	"	: Abdullah Efendi
Hesap ve Hendese	"	: Mehmed Efendi

1897-1898 (H. 1315) Yılında Siroz İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁷⁰

Müdür		: Sadık Efendi
İnşa ve Kitabet, Malûmât-ı Fenniye	Muallimi	: Sadık Efendi
Türkçe, Kavaid, Lûgat ve İmla, Tarih, Kıraat"		: Tahir Efendi
Farisî ve Arabî	"	: Hasan Ragıb Efendi
Usul-i Defteri, Fransızca ve Ulûm-i Tabiiye "		: Sadık Efendi
Resim	"	: -
Ulûm-i Diniyye ve Coğrafya	"	: Abdullah Efendi
Hesap ve Hendese	"	: Mehmed Efendi

1900-1901 (H. 1318) Yılında Siroz İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁷¹

¹⁶⁹ SVS, Selanik, H. 1313, s. 336.

¹⁷⁰ SVS, Selanik, H. 1315, s. 450-451. Aynı yıl 1316 Sayılı Maarif Salnamesinde Tarih-i Kitabet, Cebir ve Hatt-ı Osmanî dersinin de olduğu, Kavait, Lûgat ve imla, Kıraat ve Ulûm-i Tabiiye dersinin olmadığı yazıyor. Bkz. *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye*, H. 1316, Matbaa-i Amire 1316, s. 1058.

Müdür		: Neşat Bey
İnşa ve Kitabet, Malûmât-ı Fenniye	Muallimi	: Neşat Bey
Türkçe, Kavaid, Lûgat ve İmla, Tarih, Kıraat,		
Hesap ve Hendese	"	: Tahir Efendi
Farisî ve Arabî	"	: Hasan Ragıb Efendi
Usul-i Defteri, Fransızca ve Ulûm-i Tabiiye "		: Neşat Bey
Resim	"	: -
Ulûm-i Diniyye ve Coğrafya	"	: Abdullah Efendi

1902-1903 (H. 1320) Yılında Siroz İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁷²

Müdür		: Neşat Bey
Malûmât-ı Fenniye, Ulûm-i Tabiiye	Muallimi	: Neşat Bey
Usul-i Defteri, Fransızca, Hendese,	"	: Neşat Bey
Hıfzıssihha ve Cebir Muallimi	"	: Neşat Bey
Türkçe, Kavaid, Lûgat ve İmla, Farisî, Kıraat"		: Tahir Efendi
Resim	"	: Paskal Efendi
Ulûm-i Diniyye, Hesabi Ameli ve Arabî	"	: Mehmed Emin Efendi
Coğrafya ve Hesabi Nazari	"	: Şevket Bey
Hüsn-i Hatt	"	: Hakkı Efendi
Tarih ve İlm-i Ahlak	"	: Cafer Efendi

1904-1905 (H. 1322) Yılında Siroz İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁷³

Müdür		: Neşat Bey
Türkçe, Usul-i Defteri ve Fransızca	Muallimi	: Neşat Bey

¹⁷¹ SVS, Selanik, H. 1318, s. 221. Aynı yıl 1319 Sayılı Maarif Salnamesinde Hıfzıssihha, Hüsn-i Hatt, Cebir ve Ahlak dersinin de olduğu, İnşa ve Kitabet, Ulûm-i Tabiiye, Kıraat, Lûgat ve İmla ve Kavait dersinin olmadığı yazıyor. Bkz. *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye*, H. 1319, Matbaa-i Amire 1319, s. 618.

¹⁷² SVS, Selanik, H. 1320, s. 304. Aynı yıl 1321 Sayılı Maarif Salnamesinde İlm-i Eşya ve Malumat-ı Ziraiyye dersinin de olduğu, Hesabi Ameli, Hesabi Nazari, Hıfzıssihha, Ulûm-i Tabiiye, Kıraat, Lûgat ve İmla, Kavait ve Ma'lûmât-ı Fenniye derslerinin olmadığı yazıyor. Bkz. *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye*, H. 1321, Asr Matbaası 1321, s.514-515.

¹⁷³ SVS, Selanik, H. 1322, s. 229-230.

Farisî	"	: Tahir Efendi
Resim	"	: Paskal Efendi
Ulûm-i Diniyye, Arabî ve Ahlak	"	: Mehmed Emin Efendi
Coğrafya, Tarih ve İlm-i Eşya	"	: Süleyman Sarı Efendi
Hendese, Hıfzıssıhha, Cebir, Hesap ve		
Malûmât-ı Nafia	"	: Cafer Efendi
Hüsn-i Hatt	"	: Hakkı Efendi

1906-1907 (H. 1324) Yılında Siroz İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁷⁴

Müdür		: Neşat Bey
Türkçe ve Fransızca	Muallimi	: Neşat Bey
Farisî	"	: Tahir Efendi
Malûmât-ı Ziraiye	"	: Mehmed Tefvik Efendi
Resim	"	: Paskal Efendi
Ulûm-i Diniyye ve Arabî	"	: Mehmed Emin Efendi
Coğrafya ve Tarih	"	: Abdullah Efendi
Hendese ve Hesap	"	: Cafer Efendi
Hüsn-i Hatt	"	: Hakkı Efendi
Ahlak	"	: Mehmed Emin Efendi

1907-1908 (H. 1325) Yılında Siroz İdâdî-i Mülkisi Heyet-i Talimiyesi¹⁷⁵

Müdür		: Neşat Bey
Türkçe ve Fransızca	Muallimi	: Neşat Bey
Farisî	"	: Tahir Efendi
Malûmât-ı Ziraiye	"	: Sami Bey
Resim	"	: Paskal Efendi
Bulgarca	" Vekili	: Doma Efendi
Ulûm-i Diniyye, Ahlak ve Arabî	"	: Mehmed Emin Efendi
Coğrafya ve Tarih	"	: Abdullah Efendi

¹⁷⁴ SVS, Selanik, H. 1324, s. 396.

¹⁷⁵ SVS, Selanik, H. 1325, s. 351-352.

Hendese ve Hesap	"	: Cafer Efendi
Hüsn-i Hatt	"	: Hakkı Efendi

Maarif Salnamelerine göre 1897-1903 tarihleri arasında Siroz İdâdîsinde okuyan öğrencilerin sayıları şu şekildedir.

1897-1898 (R. 1313-1314) Ders Yılında Siroz İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹⁷⁶

Müslim:	81
G. Müslim:	12
Toplam:	93

1898-1899 (R. 1314-1315) Ders Yılında Siroz İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹⁷⁷

Müslim:	53
G. Müslim:	9
Toplam:	62

1899-1900 (R. 1315-1316) Ders Yılında Siroz İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹⁷⁸

Müslim:	72
G. Müslim:	12
Toplam:	84

1900-1901 (R. 1316-1317) Ders Yılında Siroz İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹⁷⁹

Müslim:	98
G. Müslim:	33
Toplam:	131

1902-1903 (R. 1318-1319) Ders Yılında Siroz İdâdîsi Öğrenci Sayısı¹⁸⁰

Müslim:	96
G. Müslim:	31
Toplam:	127

Belirtilen yıllar arasında Siroz İdâdîsinde 497 öğrenci bulunmaktadır. İdâdî öğrencilerininin 97'si gayrimüslimdir. Okulda ki gayrimüslim öğrencilerin miktarı müslim

¹⁷⁶ SNMU, 1316, s. 1058.

¹⁷⁷ SNMU, 1317, s. 1208.

¹⁷⁸ SNMU, 1318, s. 1347.

¹⁷⁹ SNMU, 1319, s. 618.

¹⁸⁰ SNMU, 1321, s. 515.

öğrencilere göre azdır. Öğrenci miktarlarında bazı yıllarda belirgin oran artış bazı yıllarda ise ciddi miktarda azalış gözlenmiştir.

Siroz İdâdî mezunlarının da çok küçük bir kısmını bulabildik. 1894-1895 yılında okuldan; 4 Müslim, 9 gayrimüslim olmak üzere toplam 13 öğrenci mezun olmuştur.¹⁸¹ 1895-1896 yılında ise; 13 Müslim, 9 gayrimüslim olmak üzere toplam 22 öğrenci mezun olmuştur.¹⁸²

¹⁸¹ *M.İ 1310-1311*, s. 25.

¹⁸² *M.İ 1311-1312*, s. 25.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin geleneksel eğitim sistemini sıbyan mektepleri ve medreseler oluşturmaktadır. Sonradan Enderun başta olmak üzere medreseler ve sıbyan mektepleri dışında yeni eğitim kurumları ortaya çıkmıştır.

Medreseler, o dönemde yaşanan gelişmelere ayak uyduramaması ve kendini yenileyememesinden dolayı çağının eğitim anlayışının gerisinde kalmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nde yenilikçi ve modern tarzda eğitim kurumlarına ihtiyaç oluşturmuştur. Bu sebeple Osmanlı Devleti, başta askeri alanda olmak üzere, medreselerden farklı yapıda sivil alanda bir takım yeni eğitim kurumları tesis etmeye başlamıştır. Sonrasında, Sultan II. Mahmud'un tahta çıkması ile bu eğitim kurumlarının askeri alan dışında da yelpazesi genişlemiştir.

Rüşdiyelerin yükseköğrenime geçişten önceki basamak olması ve bu anlamda öğrencileri yetiştirmede yetersiz kalmasından dolayı bazı yükseköğrenim kurumları hazırlık sınıfları açmak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti bu sorunu toptan çözmek için 1869 tarihinde yayınlamış olduğu Maârif-i Umûmiye nizamnâmesi ile rüşdiyelerden sonra devam edilecek eğitim kurumu olan idâdîleri kurarak yükseköğrenime öğrenci hazırlamayı hedeflemiştir. Nitekim maddi imkânsızlıklar sebebi ile ilk idâdî ancak 1874 yılında İstanbul'da açılabilmiştir. İdâdîlerin ülke geneline yayılması uzun zaman almış, ekonomik imkânsızlıklar neticesinde bu okullar ancak 1884 yılında idadiler ülke genelinde yayılmaya başlamıştır.

İncelemiş olduğumuz Selanik Yatılı İdâdîsi, Drama ve Siroz İdâdîleri II. Abdülhamid döneminde açılmış olan okullardır. Selanik Yatılı idâdîsi ve Siroz idâdîsi 1887 yılında, Drama idâdîsi ise 1888 yılında vilayetlerde açılmış olan ilk idâdîlerdendir.

Yapmış olduğumuz bu çalışmamızla, tarihin tozlu raflarında kalmış olan idâdîlerin, incelemiş olduğumuz birçok bilimsel yayın ve makalenin yanında, Selanik Vilayet Salnamesi, Maarif salnameleri, Maarif Nezareti tarafından yayınlanan istatistikler ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden alınan belgeler ışığında okulların yapısını inceledik.

Elde ettiğimiz bilgiler neticesinde, Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile kurulmasına karar verilen idâdîler İstanbul'da açılıp yaygınlaşmasından kısa bir süre sonra okul yapımının bitmesi beklenmeden bina kiralanarak Selanik vilayetinde idâdîlerde eğitime

başlanmıştır. İdâdîlerin öğrenci sayıları, öğrencilerin okula kabul şartları, görmüş oldukları dersler, idareci ve öğretmen kadroları incelenmiştir. Okullarda her geçen yıl artan öğrenci ihtiyacına karşılamak için binalara sürekli eklemeler yapılmıştır. Okul binasının yapım aşamasında devlet tarafından yapılan ödemelerin tutarları, okulun yıllar içerisinde geçirmiş olduğu tamirler, okulda satılan yiyecek içecekler, öğrencilerin kılık kıyafetleri incelenmiştir.

Sonuç olarak söyleyebiliriz ki, idadilerin merkez de ve özellikle vilayetlerde açılmasının yaygınlaşmasıyla beraber eğitim sisteminde gözle görülür bir değişim meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin modernleşme amacıyla merkez de ve vilayetlerde kurduğu idâdîler ile çağının gereksinimlerine göre uygun eğitim alan öğrenciler yetiştirerek Osmanlı Devleti'nin modernleşmesi sürecine katkı sağlamışlardır.

KAYNAKLAR

I. ARŞİV KAYNAKLARI

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ BELGELERİ

Dâhiliye Nezareti Mektubî Kalemi Evrakı (DH. MKT)

İrade Dâhiliye (İ. DH)

İrade Maarif (İ. MF)

İrade Meclis-i Mahsus (İ. MMS)

İrade-i Rüşumat (İ. RSM)

Maarif Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (MF. MKT)

Şura-yı Devlet Evrakı (Ş.D)

II. SALNAME VE İSTATİSTİKLER

1. Maarif Nezareti Salnameleri

Maarif Nezareti Salnameleri (H.1316, 1317, 1318, 1319, 1321)

2. Vilayet Salnameleri

Selanik Vilayet Salnameleri (H. 1307,1310, 1311, 1312, 1313, 1314, 1315, 1318, 1320, 1322, 1324, 1325)

3. İstatistikler

Maarif-i Umumiye Nezaret-i Celilesi İdaresinde Bulunan Mekatib-i İptidaiye, Rüşdiye, İdâdiye, Âliye ile Mekatib-i Hususiye ve Ecnebiyenin ve Dersaâdet'te Tahriri İcra Kılınan ve Taşrada Mevcut Bulunan Kütüphanelerin İstatistiği, 1310-1311 Sene-i Dersiyeye Maliyesine Mahsustur, Dersaâdet

Maarif-i Umumiye Nezaret-i Celilesi İdaresinde Bulunan Mekatib-i İptidaiye, Rüşdiye, İdâdiye, Âliye ile Mekatib-i Hususiye ve Ecnebiyenin ve Dersaâdet'te Tahriri İcra Kılınan ve Taşrada Mevcut Bulunan Kütüphanelerin İstatistiği, 1311-1312 Sene-i Dersiyeye Maliyesine Mahsustur, Matbaa-i Amire, 1318.

III. TELİF ESERLER

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2004*, Ankara 2004.

Altınova, Ayşegül, *Osmanlı Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2010.

Beydilli, Kemal, “Mühendishane-i Bahr-i Hümayun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXI, İstanbul, 2006, ss. 514-516.

Beydilli, Kemal, “Mühendishane-i Berr-i Hümayun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXI, İstanbul, 2006, ss. 516-518.

Bilim, Cahit Yalçın, *Türkiye’de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2002.

Demirel, Muammer, “Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri”, *Türkler*, C. XV, Ankara 2002, ss. 44-60.

Demirel, Fatih, *Mekteb-i İdâdî*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2010.

_____, “Selanik Vilayetinde Modern Eğitim Kurumlarının Teşkili ve Gelişimi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları*, 7. Uluslararası Atatürk Kongresi, 2011, ss. 1872-1893.

_____, “Kuruluşundan Günümüze Vefa Lisesi”, *Prof. Dr. Yahya Akyüz’ e Armağan Türk Eğitim Tarihi Araştırmaları Eğitim ve Kültür Yazıları*, Ankara, 2011, ss. 607-618.

_____, “Osmanlı Eğitim Sistemi’nin Modernleşmesi Sürecinde Hiyerarşi”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2012, ss. 507-530.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara, 2013 (30. Baskı).

Kaya Doğanay, Fatma, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Rüşdiye Mektepleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2011.

Kodaman, Bayram – Abdullah Saydam, “Tanzimat Devri Eğitim Sistemi”, *150. Yılında Tanzimat*, Ankara 1992, ss. 475-496.

Mahmud Cevad İbn'üş Şeyh Nâfi, *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilatı ve İcraatı*, Yayına Hazırlayanlar: M. Ergün, T. Duman, S. Arıbaş, H. H. Dilaver, Ankara, 2002.

Özcan, Abdulkadir, “Harbiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XVI, İstanbul, 1997, ss. 115-119.

Öztürk, Cemil-Arzu M. Nurdoğan, “II. Mahmud Döneminde Osmanlı Eğitimi: Modern Türkiye'nin Eğitimsel Temelleri”, *Prof. Dr. Yahya Akyüz'e Armağan: Türk Eğitim Tarihi Araştırmaları, Eğitim ve Kültür Yazıları*, Ankara 2011, ss. 1021-1031.

Sarı, Nil, “Mekteb-i Tıbbiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXIX, Ankara, 2004, ss. 2-5.

Sakaoğlu, Necdet, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.

Tekeli, İlhan-Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, TTK Yayınları, Ankara 1993.

Unat, Faik Reşit, *Türk Eğitim Sisteminin gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara, 1964

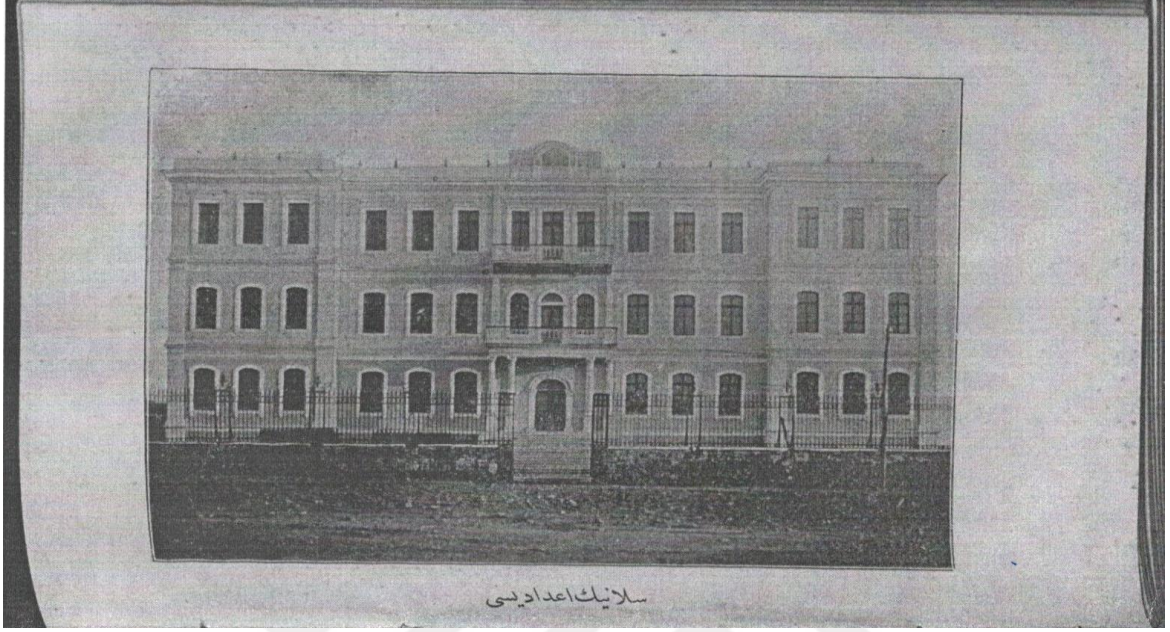
Yolalıcı, M. Emin, “XIX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim Kurumları”, *Osmanlı*, C. V, Ankara 1999, ss. 281-296.

IV İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.loc.gov/pictures/search/?sp=7&co=ahii&st=grid> Erişim tarihi: 25. 5. 2019

EKLER

RESİMLER

Resimler 1. Selanik Mekteb-i İdâdî-i Mülkisi (Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1319).

Resimler 2. Drama Mekteb-i İdâdî-i Mülkisi (<https://www.loc.gov/pictures/search/?sp=7&co=ahii&st=grid>)

Resimler 3. Siroz Mekteb-i İdâfî-i Mülkisi (<https://www.loc.gov/pictures/search/?sp=7&co=ahii&st=grid>)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Mahmut BİLGİN			
Doğum Yeri:	Vakfikebir			
Doğum Tarihi:	15.09.1984			
Medeni Durumu:	Evli			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Hamzalı İlkokulu	-	Trabzon	1991-1995
Ortaöğretim	Yalıköy Ortaokulu	-	Trabzon	1998-2001
Lise	Vakfikebir İmam Hatip Lisesi	-	Trabzon	2001-2004
Ön Lisans	Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Adalet MYO	Adalet	Konya	2005-2007
Lisans	Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi	Kamu Yönetimi	Eskişehir	2008-2010
Yüksek Lisans	Artvin Çoruh Üniversitesi	Tarih	Artvin	2013-2019
İş Deneyimi:	Artvin Çoruh Üniversitesi İdari Personel (2009-)			
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:				
e-posta	mbilgin@artvin.edu.tr			